

BUREAU CLARA WICHMANN & STICHTING PILP

DE OBSTAKELS VAN DE WAMCA VOOR IDEËLE ACTIES

Eerste uitgave september 2024

TITEL

De obstakels van de WAMCA voor ideële acties

AUTEURS

P. Veerman, mr. L. Bryk (Bureau Clara Wichmann), mr. M.B. Hendrickx (PiLP)

VORMGEVER

Caroline de Lint, Den Haag

CONTACT

BUREAU CLARA WICHMANN
Nieuwe Achtergracht 166
1018 wv Amsterdam
Nederland
info@clara-wichmann.nl

STICHTING PiLP
Keizersgracht 177
1016 DR Amsterdam
Nederland
contact@pilp.nu

INHOUD

SAMENVATTING > 4

INLEIDING > 7

IDEËLE ACTIES TOEN EN NU > 11

1 – De Wet collectieve actie (WCA) > **11**

2 – De Wet collectieve afwikkeling massaschade (WCAM) en de Claimcode > **11**

3 – De Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA) > **12**

DE OBSTAKELS VOOR IDEËLE ACTIES SINDS DE WAMCA > 13

1 – Het lichte en zware ontvankelijkheidsregime > **13**

2 – Het waarborg- en representativiteitsvereiste > **16**

3 – Het gelijksoortigheidsvereiste > **21**

4 – De vereisten in kort geding en hoger beroep > **23**

5 – De opt-outmogelijkheid, collectieve binding en het gezag van gewijsde > **24**

6 – Ontvankelijkheid van individuele eisers en doorprocederen bij mensenrechtenhoven > **27**

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN > 29

LITERATUURLIJST > 31

SAMENVATTING

HET BEHARTIGEN VAN IDEËLE BELANGEN IN EEN COLLECTIEVE ACTIE

Al sinds de jaren 80 kunnen stichtingen en verenigingen in Nederland in een rechtszaak voor de civiele rechter opkomen voor algemene belangen of de belangen van andere personen. De gevoerde collectieve acties omvatten algemeen belangacties (procedures waarin algemene belangen worden behartigd die moeilijk te individualiseren zijn) en groepsacties (waarbij de gebundelde belangen van een bepaalde en af te bakenen groep worden behartigd).¹ Ideële acties verstevigen de democratische rechtsstaat waar zij toetsing van de rechtmatigheid van overheidsbeleid door de rechter mogelijk maken. De mogelijkheid om als belangenorganisatie een rechtsvordering met een ideëel doel in te dienen is essentieel om kwetsbare groepen, stemloze en minderheidsbelangen te vertegenwoordigen.

OBSTAKELS SINDS DE WAMCA

Op 1 januari 2020 trad de Wet afwikkeling massaschade collectieve actie (WAMCA) in werking. Deze wet is ingevoerd om collectieve massaschadeclaims in Nederland mogelijk te maken. Hiertoe zijn de bepalingen van het collectieve actierecht aangepast. Hoewel het expliciet niet de bedoeling was van de wetgever om ideële acties moeilijker te maken, heeft de WAMCA procedurele en praktische obstakels in het leven geroepen voor belangenorganisaties die procedures voeren met een ideëel doel.

HET LICHT EN ZWARE ONTVANKELIJKHEIDSREGIME De WAMCA hanteert twee ontvankelijkheidsregimes: ‘licht’ en ‘zwaar’. Aan het zware ontvankelijkheidsregime, met extra vereisten ten aanzien van *governance*, financiering en transparantie, kunnen veel ideële belangenbehartigers niet voldoen. Dit zware regime was bedoeld voor schadevergoedingsacties, maar wordt soms ook toegepast op vorderingen met een ideëel doel.

HET REPRESENTATIVITEITSVEREISTE De introductie van het representativiteitsvereiste onder de WAMCA heeft geleid tot aanzienlijke complicaties voor belangenbehartigers in ideële acties. Dit vereiste is bedoeld om claimstichtingen die met overwegend commerciële motieven gebruikmaken van de collectieve schadevergoedingsactie buiten de deur te houden, maar het vereiste blijkt in de praktijk door haar kwantitatieve invulling niet te passen bij de aard van ideële acties waarin geen schadevergoeding wordt gevorderd.

1. Deze begrippen worden onder andere gedefinieerd in de conclusie van plv. P-G Langemeijer & A-G Wissink voor HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006, NJ 2020/41 m.nt. J. Spier (Staat der Nederlanden/Stichting Urgenda), punt 2.4.

HET GELIJKSOORTIGHEIDSVEREISTE Sinds de invoering van de WAMCA is er een toenemend risico op verwarring tussen het gelijksoortigheidsvereiste en het representativiteitsvereiste. Het risico bestaat dat rechters deze vereisten onvoldoende onderscheiden, wat kan resulteren in een nog strengere toetsing. Dit vormt een extra hindernis voor belangenorganisaties die collectieve acties voeren.

DE VEREISTEN IN KORT GEDING EN HOGER BEROEP De WAMCA is onduidelijk over de vereisten voor het kort geding en hoger beroep. In een kort geding gelden de ontvankelijkheidseisen uit artikel 3:305a BW onverkort, maar er bestaat aanzienlijke variatie in de mate waarin rechters in kort geding de ontvankelijkheid van belangenbehartigers inhoudelijk toetsen. De wetgever heeft daarnaast geen duidelijkheid verschaft over de ontvankelijkheidsvereisten in hoger beroep.

UITBREIDING VAN HET GEZAG VAN GEWIJSDE Sinds de WAMCA is een uitspraak in een collectieve actie bindend voor iedereen die tot de nauw afgebakende groep van personen in de achterban behoort, behalve voor de personen die gebruik hebben gemaakt van hun opt-outmogelijkheid. Het nauwgezet afbakenen van de achterban en het bieden van een opt-out is in ideële acties echter vaak geen reële mogelijkheid. De uitbreiding van het gezag van gewijsde beperkt bovendien de mogelijkheid van individuen die geen gebruik hebben gemaakt van hun opt-out-mogelijkheid om bij een afwijzend vonnis opnieuw toegang tot de rechter te krijgen om in het licht van hun individuele omstandigheden of nieuw bewijsmateriaal een andere uitkomst te bepleiten.

ONTVANKELIJKHEID VAN INDIVIDUELE EISERS EN DOORPROCEDEREN BIJ MENSENRECHTENHOVEN Regelmatig worden individuele mede-eisers in collectieve acties niet-ontvankelijk verklaard vanwege het ontbreken van een zelfstandig, eigen belang naast dat van de belangenbehartiger. Dit kan problemen veroorzaken voor individuen die later toegang willen krijgen tot mensenrechtenhoven, aangezien deze instanties vaak vereisen dat de klager een natuurlijk persoon is en eerst de nationale rechtsgangen heeft doorlopen.

OVERKOEPELENDE BELEMMERINGEN De WAMCA zorgt in de praktijk voor meer proceshandelingen, zoals het indienen van stukken voor tussenvonnissen over de ontvankelijkheid en de opt-outkennisgeving, vertraging, extra advocaatkosten en investeringen. Dit wordt veroorzaakt door meerdere factoren. Ten eerste is de WAMCA zelf een ingewikkelde en op punten onduidelijke wet waarvoor extra kennis over het procesrecht nodig is. Een onvoldoende voorbereiding van de ontvankelijkheids-fase kan al snel leiden tot niet-ontvankelijkverklaring. Belangenorganisaties moeten een groter deel van hun budget besteden aan procesadvocaten, waardoor

er minder middelen beschikbaar zijn hun gebruikelijke werkzaamheden. Ten tweede worden de vertraging en extra kosten veroorzaakt door de splitsing van de collectieve actie in verschillende procedurele stappen, zoals de opt-outmogelijkheid, en fasen, zoals de ontvankelijkheidsfase en inhoudelijke fase. Ten derde leidt rechtsonzekerheid over verschillende ontvankelijkheidseisen en procedurele stappen tot meer discussies en proceshandelingen.

CONCLUSIE

De introductie van nieuwe ontvankelijkheidseisen en procedurele stappen heeft ook voor ideële acties geleid tot een zwaardere ontvankelijkheidstoets en een beperktere toegang tot de rechter. Deze ontvankelijkheidseisen zijn echter niet goed toegesneden op ideële acties en kunnen daardoor een belemmering vormen voor het voeren van procedures met een ideëel doel.

AANBEVELINGEN

Het rapport doet aanbevelingen om de tekortkomingen binnen de huidige wetgeving aan te pakken. Het maken van een onderscheid tussen ideële acties en schadevergoedingsacties in de wet is gerechtvaardigd, omdat in ideële acties andere belangen worden behartigd en andere waarborgen nodig zijn. Zo kan worden gewaarborgd dat ideële belangenbehartigers effectief gebruik kunnen blijven maken van het rechtssysteem om mensenrechten te beschermen en maatschappelijke belangen te dienen.

INLEIDING

AANLEIDING VOOR HET ONDERZOEK

Al sinds de jaren 80 kunnen stichtingen en verenigingen in Nederland voor de civiele rechter een collectieve actie, een algemeen belangactie of een groepsactie, voeren.² De op 1 januari 2020 in werking getreden Wet afwikkeling massaschade collectieve actie (WAMCA) maakt collectieve schadevergoedingsacties in Nederland mogelijk. Hiertoe zijn de bepalingen van het collectieve actierecht aangepast. Al voor het intreden van deze nieuwe mogelijkheid om een massaschadeclaim in te dienen was het al, sinds de beginperiode van het collectieve actierecht, mogelijk om ideële acties te voeren.³ Een ideële actie is niet gericht op schadevergoeding, maar op een immaterieel doel zoals een feitelijke gedragsverandering, of de bescherming van grond- en mensenrechten.⁴ De gevoerde ideële acties beslaan dan ook een breed palet aan onderwerpen, zoals het opkomen tegwen het verkleinen van een voetbalkooi in de buurt,⁵ het afdwingen door vakbonden dat deelname aan een pensioenfonds bij overgang van de onderneming wordt voortgezet voor een groep werknemers,⁶ het bewerkstelligen van gratis anticonceptie voor vrouwen,⁷ het voorkomen van verdere donaties door een zaaddonor die al 550 kinderen heeft verwekt,⁸ het tegengaan van inbreuken op merkrechten,⁹ en het stoppen van waterafsluitingen bij kinderen.¹⁰

Terwijl het expliciet niet de bedoeling was van de wetgever om ideële acties moeilijker te maken,¹¹ heeft de WAMCA negatieve gevolgen voor de mogelijkheden van belangenorganisaties, waaronder ook vakbonden, om te procederen in ideële acties. In de tweede helft van 2024 wordt de WAMCA geëvalueerd en kunnen de obstakels die de WAMCA voor ideële belangenbehartigers heeft opgeworpen, worden aangekaart.¹²

BELANG VAN IDEËLE ACTIES VOOR DE RECHTSSTAAT

De evaluatie van de WAMCA raakt aan een breder debat over de rechtsstaat en de rol die belangenorganisaties met ideële acties daarin vervullen. In de door de politiek gevoerde discussie over algemeen belangacties wordt aan belangenorganisaties een zekere macht toegedicht waarbij zij hun eigen agenda of minderheidsstandpunten op 'ondemocratische' wijze door zouden drukken via de rechter.¹³ Deze kritiek op algemeen belangacties, zoals dat de rechter op de stoel van de wetgever zou gaan zitten, miskent hoe de rechtsstaat werkt. Pijlers van de rechtsstaat zijn juist onder meer de machtspreiding, waarbij de rechtsprekende macht bestaat naast de wetgevende en uitvoerende macht, de rechterlijke controle van de rechtmatigheid van het handelen van de overheid en dat eenieder gelijke toegang heeft tot de rechter.¹⁴ Hierdoor worden de grond- en mensenrechten

2. Deze begrippen worden onder andere gedefinieerd in de conclusie van plv. P.-G. Langemeijer & A.-G. Wissink voor HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006, NJ 2020/41 m.nt. J. Spier (Staat der Nederlanden/Stichting Urgenda), punt 2.4.

3. Zie o.a. Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 22.

4. In feite zijn alle 'klassieke' 3:305a-acties die vóór de WAMCA op grond van artikel 3:305a BW gevoerd konden worden, te beschouwen als ideële acties, omdat daarin geen schadevergoeding werd gevorderd. Op dit moment is er nog geen helder afgebakende definitie van wat precies onder een ideële actie wordt verstaan. Zie hierover Stolk 2024, p. 88 en 331-332.

5. Rb. Amsterdam 28 november 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:7529 (Kort geding voetbalkooi).

6. Rb. Oost-Brabant 18 mei 2022, ECLI:NL:ROBBR:2022:1995 (FNV en CNV/XPO).

7. Hof Den Haag 12 september 2023, ECLI:NL:GHDHA:2023:1758 (Gratis Anticonceptie).

8. Rb. Den Haag 28 april 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:6047 (Stichting Donorkind en moeder/gedaagde).

9. Rb. Midden-Nederland 2 juni 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:2142 (Stichting Brein/Yisp, Worldstream en Serverius), JBPr 2022/13 m.nt. B.M. Katan en W.G.E.B. den Hartog.

10. Hof Den Haag 19 maart 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:363 (Recht op Water).

11. Kamerstukken II 2017/18, 34608, nr. 6, p. 11 (NV II).

12. De evaluatie van de WAMCA zal worden uitgevoerd door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC). De wetsevaluatie stond gepland voor het jaar 2025, maar door aangenomen de motie Van Dijk (Kamerstukken II 2023/24, 36169, nr. 41) is besloten om al in 2024 te beginnen met de evaluatie. Zie Kamerstukken II 2023/24, 36169, nr. 42.

13. Zie bijvoorbeeld: Lucas Bergkamp, 'Schaf het procedeerprivilege van actiegroepen af', Wymia's Week 25 februari 2023 <<https://www.wyniasweek.nl/schaf-het-procedeerprivilege-van-actiegroepen-af/>>; C. Joosten, 'vvd wil af van subsidieslurpende activisten die procederen tegen staat', ewmagazine.nl 28 mei 2024. Deze aannames liggen mede ten grondslag aan de Motie Stoffer, zie Kamerstukken II 2022/23, 36169, nr. 37 (gewijzigde motie Stoffer c.s.); Handelingen II 2023/24, nr. 39, item 4; 'Stoffer (SGP) en Kröger (GL-PvdA) in debat over rechtsgang maatschappelijke organisaties', NPO Radio 1 7 februari 2024, terug te luisteren via <<https://www.nporadio1.nl/>>.

14. Voermans 2023, p. 137.

van burgers geborgd. Juist die belangen kunnen in de rechtszaal bij uitstek worden gehoord.¹⁵ Daarmee maken ideële acties een controlefunctie mogelijk en vormen zij een belangrijk sluitstuk van de democratische rechtsstaat door de fundamentele ondergrens te bewaken.¹⁶

Die ondergrens heeft als doel de rechten van burgers te beschermen tegen machtsmisbruik van de Staat en bijvoorbeeld bedrijven: van mensen zonder eerlijk proces in de gevangenis opsluiten, het afnemen van rechten van minderheden, tot het vervuilen van de leefomgeving. In een democratische rechtsstaat wordt niet toegestaan dat onder die fundamentele ondergrens gedoken wordt ook niet als daar een politieke meerderheid vóór is. Bovendien maakt het uitgangspunt van gelijke toegang tot de rechter dat ook (minderheids)belangen bij de rechter worden beschermd.¹⁷

Ook kan de waan van de dag of een korte termijnagenda leiden tot besluitvorming waarbij sommige belangen in de samenleving te weinig meegenomen worden. Denk aan de zaak tegen het Systeem Risico Indicatie (SyRI). Dit systeem, waarbij de gegevens van duizenden burgers preventief gebruikt konden worden om fraude op te sporen, werd door de rechter terecht buiten werking gesteld.¹⁸ De Staat ging niet in hoger beroep. Het systeem was eerder, in de Eerste en Tweede Kamer, ondanks eerdere kritiek van de Raad van State, als hamerstuk doorgevoerd. Achteraf gaven zelfs Tweede Kamerleden aan dat de Kamer het werk niet goed gedaan had.¹⁹

Zo volgt ook uit onderzoek van de Raad voor de Leefomgeving en Infrastructuur (RLI) over milieuzaken dat de oorzaak van de vele rechtszaken over milieu en klimaat juist bij de regering en het parlement ligt.²⁰ De regering en het parlement respecteren volgens het RLI het geldende recht niet, waardoor steeds meer druk ligt bij de rechter om te corrigeren.²¹

Daarnaast is het niet zo dat een minderheid door het voeren van algemeen belangacties de overhand verkrijgt: de rechter toetst immers feitelijk handelen, wetgeving of beleid aan de hand van geldende rechtsnormen – uit nationale wetgeving, het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, andere internationale verdragen, maatschappelijke normen zoals de zorgvuldigheidsnorm, vergunningenstelsels, of klimaatakkoorden – die altijd door de democratisch gelegitimeerde wetgever zelf zijn opgesteld of ondertekend. Dat overigens een belangenorganisatie of een burger een zaak aan de rechter kan voorleggen, betekent echter nog niet dat de zaak daarmee gewonnen is.²² Bovendien moeten belangenorganisaties ook aan allerlei eisen voldoen om te kunnen procederen: zo is er de eis dat een belangenorganisatie voor het starten van een rechtszaak in het algemeen belang, eerst geprobeerd heeft er met de Staat (of een andere wederpartij) uit te komen.

Verder zijn ideële acties essentieel voor een effectieve en efficiënte rechtsbescherming. Waar individuen vaak over onvoldoende belang, onvoldoende

15. WRR, *Big Data in een vrije en veilige samenleving*, 2016, p. 13 (onderaan); 122 onderaan; 145; Rodrigues P.R. (2011), *Eén voor allen: collectieve acties en gelijke behandeling*. Forder C. (red.), *Gelijke behandeling: oordelen en commentaar* 2010. Nijmegen: Wolf Legal Publishers. 309-324.

16. Zo schrijft Stolk 'Wat betreft de toegang van belangenorganisaties tot de rechter wordt – zeker sinds de klimaatzaak van Urgenda – ook vanuit een staatsrechtelijke benadering in toenemende mate benadrukt dat het een onmisbare schakel vormt in een systeem van *checks and balances*.' Stolk 2024, p. 199. 17. Stolk 2024, p. 364.

18. <?> <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Rechtbanken/Rechtbank-Den-Haag/Nieuws/Paginas/SyRI-wetgeving-in-strijd-met-het-Europees-Verdrag-voor-de-Rechten-voor-de-Mens.aspx>

19. <https://www.parool.nl/nederland/overheid-stopt-met-gebruik-syri-na-uitspraak-rechter~bbf3993a/>

20. 'Met recht balanceren. Juridisering in de leefomgeving', *Raad voor de leefomgeving en infrastructuur*, juni 2024.

21. De RLI geeft ook nog mee: 'Ook de ruime toegang die burgers en belangenorganisaties in Nederland hebben tot het recht vinden wij niet problematisch. Integendeel, de vrijheid van Nederlandse ingezetenen om bezwaren tegen de overheid aan de rechter voor te leggen vormt een wezenlijk onderdeel van de rechtsbescherming die de Nederlandse staat zijn burgers garandeert.' Zie het rapport 'Met recht balanceren. Juridisering in de leefomgeving', *Raad voor de leefomgeving en infrastructuur*, juni 2024.

22. Bauw 2017, p. 39; Stolk 2023, p. 1068-1069; Van Gestel 2024, p. 19.

expertise en financiële middelen beschikken om alleen een rechtszaak te starten, voorziet de collectieve actie in een effectief middel waarmee gebundelde, boven-individuele en algemene belangen kunnen worden behartigd. Hierdoor wordt de toegang tot de rechter en individuele rechtsbescherming verbeterd.²³ Het voeren van ideële acties bevordert daarnaast een efficiënte rechtsbescherming en komt de rechtseconomie ten goede doordat één gezamenlijke rechtszaak de plaats inneemt van vele individuele rechtszaken.

Ook op Europees en internationaal niveau is er sprake van een rechtsontwikkeling die de efficiëntie en effectiviteit van collectieve acties erkent, waardoor het recht op collectieve acties een steeds prominenter plaats krijgt. Zo werd recent in het arrest *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz e.a./Zwitserland* een vereniging ontvankelijk verklaard bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.²⁴ Ook werd in 2023 de Richtlijn representatieve vorderingen van kracht, die EU-lidstaten verplicht een wettelijk systeem te ontwikkelen en vast te leggen voor de afhandeling van massaschadeclaims die consumentenbelangen betreffen en voor collectieve acties ter beëindiging van inbreuken op consumentenrechten.²⁵ Ook kan gedacht worden aan het Verdrag van Aarhus, dat toegang tot de rechter voor milieuorganisaties regelt.²⁶

Het is dan ook in het belang van alle burgers, het vertrouwen in de democratische rechtsstaat en uiteindelijk ook in het belang van de Staat en de private sector in Nederland, dat ideële acties gevoerd kunnen worden en dat de toegang tot de civiele rechter laagdrempelig en toegankelijk blijft.²⁷

ONDERZOEKSVRAAG

In dit rapport wordt, met het oog op de wetsevaluatie van de WAMCA, de vraag beantwoord in hoeverre de WAMCA procederen ter behartiging van ideële belangen moeilijker heeft gemaakt. Het onderzoek is uitgevoerd door Stichting PILP en Stichting Bureau Clara Wichmann. Beide organisaties hebben veel ervaring met strategisch procederen in ideële acties: PILP als advocatenkantoor, BCW als belangenbehartiger.

Stichting PILP ('PILP') is een *pro bono* advocatenkantoor voor een diverse groep belanghebbenden in Nederland, waaronder NGO's, belangenorganisaties, bewegingen, gemeenschappen, activisten, advocaten en wetenschappers. De afgelopen jaren heeft PILP in samenwerking met diverse organisaties, experts, groepen en advocaten meerdere juridische procedures gevoerd met een ideëel doel. Voorbeelden hiervan zijn de rechtszaken over SyRI, etnisch profileren en het verbod om kinderen van het water af te sluiten.

Stichting Bureau Clara Wichmann ('BCW') is een juridisch-feministische organisatie die streeft naar een betere maatschappelijke en rechtspositie van vrouwen²⁸

²³. Zie met name Stolk 2023. Zie ook de memorie van toelichting bij het oorspronkelijke artikel 3:305a (oud) BW: *Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 2 en 21* (MvT wca). Zie ook Van Gestel & De Jong 2024. De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid benoemde recentelijk in een adviesrapport dat collectieve acties van belangenorganisaties aan individuele burgers [...] een mogelijkheid [bieden] om grip te krijgen op belangrijke zaken in het leven die ze in hun eentje niet zouden kunnen realiseren.' Zie Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid 2023, p. 21.

²⁴. Zie EHRM 9 april 2024, ECLI:CE:ECHR:2024:0409JUD005360020 (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz e.a./Zwitserland*). Uit deze uitspraak lijkt te volgen dat lidstaten in hun nationale recht algemeen belangacties met betrekking tot klimaatverandering moeten toestaan. Zie ook Franken 2024, p. 66 en de blog van L. Besselink, 'De Actio popularis in 'Verein KlimaSeniorinnen Schweiz' – Klimaatjurisprudentie tussen Straatsburg en Den Haag', 22 april 2024, www.nederlandrechtstaat.nl.

²⁵. Richtlijn (EU) 2020/1828 van het Europese Parlement en de Raad van 25 november 2020 betreffende representatieve vorderingen ter bescherming van de collectieve belangen van consumenten.

²⁶. Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak in besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, 25 juni 1998, Trb. 1998, 289.

²⁷. Vgl. de woorden van de wetgever in de memorie van toelichting bij het oorspronkelijke artikel 3:305a BW: *Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 3* (MvT wca).

²⁸. Wanneer wij schrijven 'vrouwen' dan bedoelen we alle vrouwen, zowel cisgender als transgender vrouwen.

in Nederland. Hiernaast is BCW medestander in het bestrijden van alle vormen van genderdiscriminatie, ongelijkheid en stereotypering. Dit gebeurt al veertig jaar door bevordering en beïnvloeding van het recht, de rechtspraak, wet- en regelgeving en de wettoepassing waarin principiële kwesties aan de orde komen die de rechten van vrouwen direct raken, zoals het kiesrecht, zwangerschapsuitkeringen voor zelfstandigen, gelijk loon en zaken op het gebied van reproductieve rechten. BCW doet dit onder meer door het financieel ondersteunen van rechtszaken die de positie van vrouwen verbeteren alsook door het voeren van strategische procedures.

ONDERZOEKSMETHODE

Voor het onderzoek is een uitgebreide jurisprudentieanalyse uitgevoerd. Daarnaast is de parlementaire geschiedenis van het collectieve actierecht en de juridische literatuur over ideële acties bestudeerd. Ook zijn tijdens een rondetafelgesprek ervaringen opgehaald van wetenschappers en van belangenorganisaties en advocaten die regelmatig ideële procedures voeren.

OPBOUW

Het eerste hoofdstuk behandelt kort de geschiedenis van het collectieve actierecht. Het tweede hoofdstuk gaat dieper in op de obstakels die de WAMCA voor ideële acties in het leven heeft geroepen. Het derde hoofdstuk rondt af met het formuleren van conclusies en aanbevelingen.

IDEËLE ACTIES TOEN EN NU

1 – DE WET COLLECTIEVE ACTIE (WCA)

Sinds de jaren 80 hebben belangenorganisaties in Nederland de mogelijkheid om in een juridische procedure voor de belangen van andere personen of algemene belangen op te komen.²⁹ Dit wordt een 'collectieve actie' genoemd. Richtinggevend was het arrest De Nieuwe Meer in 1986, waarin de Hoge Raad oordeelde dat milieuorganisaties met een collectieve actie voor milieubelangen konden opkomen, om zo een efficiënte rechtsbescherming te bereiken.³⁰ In 1994 werd de collectieve actie in de wet opgenomen.³¹ Het oude artikel 3:305a van het Burgerlijk Wetboek (hierna: BW) legde vast dat een stichting of vereniging met volledige rechtsbevoegdheid een rechtsvordering kon instellen die strekt tot bescherming van belangen van andere personen. De belangen moesten wel gelijksoortig zijn (zie hierna paragraaf 2.3) en de rechtspersoon moest de behartiging van deze belangen ook in haar statuten als doel hebben opgenomen. De wetgever vond het destijds niet nodig te vereisen dat de belangenbehartiger ook representatief was voor haar achterban.³²

Het was toen niet mogelijk om in een collectieve actie een schadevergoeding te eisen. De wetgever had dit wel overwogen, maar voorzag te veel principiële, praktische en juridisch-technische bezwaren.³³ Een belangenorganisatie kon de rechter wel verzoeken om een verklaring voor recht dat de tegenpartij onrechtmatig had gehandeld, maar kon in dezelfde procedure geen schadevergoeding eisen. Ook kon een belangenorganisatie de rechter vragen om de tegenpartij te bevelen iets (niet) te doen: een gebod of verbod.³⁴

2 – DE WET COLLECTIEVE AFWIKKELING MASSASCHADE (WCAM) EN DE CLAIMCODE

In de praktijk bleek toch behoefte om – naast ideële acties – ook een schadevergoeding collectief en definitief af te kunnen wikkelen.³⁵ Om die reden werd in 2005 de Wet collectieve afwikkeling massaschade (WCAM) ingevoerd.³⁶ Deze wet maakte het mogelijk een overeenkomst, waarin partijen een juridisch geschil over de afwikkeling van massaschade buiten de rechter afhandelden, daarna door een rechter verbindend te laten verklaren voor de gehele groep van benadeelden.³⁷ Dit bleek een succes, maar er ontstond ook een keerzijde: stichtingen die zich massaal als belangenbehartiger van gedupeerden opwierpen bleken in sommige gevallen 'claimcowboys' met commerciële belangen.³⁸ In reactie daarop werd een Claimcode opgesteld: een zelfreguleringsinstrument bestaande uit verschillende principes die strekken tot meer transparantie in de claimsector en daadwerkelijke

29. Zie onder andere HR 1 juli 1983, NJ 1984/360 (LSV) en HR 27 juni 1986, ECLI:NL:HR:1986:AD3741, NJ 1987/743, m.nt. W.H. Heemskerk (*Nieuwe Meer*).

30. HR 27 juni 1986, ECLI:NL:HR:1986:AD3741, NJ 1987/743, m.nt. W.H. Heemskerk (*Nieuwe Meer*), r.o. 3.2.

31. Wet tot regeling van de bevoegdheid van bepaalde rechtspersonen om ter bescherming van de belangen van andere personen een rechtsvordering in te stellen, Stb. 1994, 269.

32. Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 21.

33. Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 13 en p. 29-30.

34. Een bekend voorbeeld van een gebodsactie is het CO₂-reductiebevel dat door Stichting Urgenda werd gevorderd in haar procedure tegen de Staat. Zie HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006, NJ 2020/41 m.nt. J. Spier (*Staat der Nederlanden/Stichting Urgenda*).

35. Een belangrijke aanleiding voor de noodzaak van een collectieve schadeafwikkeling was de rechtszaak rondom het medicijn 'des' (diëthylstilbestrol), een kunstmatig vrouwelijk hormoon dat gezondheidsrisico's in het leven riep voor zowel zwangere moeders als hun nakomelingen. De 'des'-dochters' stelden farmaceutische bedrijven aansprakelijk voor hun schade. De farmaceutische bedrijven wilden schikken op voorwaarde dat deze schikking finaal zou zijn. De DES-zaak vormde daarom een belangrijke aandrijfkraft voor ontwikkeling en uitwerking van de WCAM. Zie Hof Amsterdam 1 juni 2006, ecli:nl:ghams:2006:AX6440.

36. Wet van 23 juni 2005 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering teneinde de collectieve afwikkeling van massaschades te vergemakkelijken, Stb. 2005, 340.

37. Kamerstukken II 2003/04, 29 414, nr. 3, p. 1.

38. Van Boom 2019, p. 154; Kamerstukken II 2011/12, 33 126, nr. 3, p. 5.

belangenbehartiging van de achterban.³⁹ Ook voegde de wetgever in 2013 aan artikel 3:305a BW toe dat een rechtspersoon die een collectieve actie instelt niet in een procedure voor de rechter wordt ontvangen (niet 'ontvankelijk' is) indien de belangen van de achterban onvoldoende gewaarborgd zijn.⁴⁰ Deze toevoeging werd met name ingegeven door de wens om ondeskundige of commercieel gedreven organisaties buiten de deur te houden.⁴¹

3 – DE WET AFWIKKELING MASSASCHADE IN COLLECTIEVE ACTIE (WAMCA)

Op de wcam bestond kritiek dat een 'stok achter de deur' ontbrak wanneer de onderhandelingsbereidheid van de aangesproken partij (bijna) afwezig was.⁴² Daarom werd in 2020 met de Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA) toch de mogelijkheid gecreëerd om in een collectieve actie op grond van artikel 3:305a BW schadevergoeding in geld te vorderen.⁴³ De wetgever nam daarnaast in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (hierna: Rv) een nieuwe titel op waarin de collectieve schadeprocedure verder wordt uitgewerkt.⁴⁴ Om het risico af te weren dat claimstichtingen commerciële belangen op de eerste plaats zouden zetten, zijn de ontvankelijkheidsvereisten voor procederende belangenorganisaties sterk aangescherpt.⁴⁵ Deze nadere ontvankelijkheidsregels strekken ertoe te voorkomen dat een collectieve schadevergoedingsactie onbehandelbaar wordt, ten onrechte of te lichtvaardig wordt gebruikt of uitsluitend wordt ingezet met het doel de wederpartij te schaden.⁴⁶ De aanscherpingen in de WAMCA zijn dus geheel gericht op belangenorganisaties die collectief schadevergoeding vorderen.⁴⁷ Gedurende de gehele parlementaire behandeling heeft de collectieve schadevergoedingsactie daarom de centrale aandacht gehad, en zijn ideële acties weinig aan de orde gekomen.⁴⁸ Tijdens de parlementaire totstandkoming van de WAMCA heeft de minister wel expliciet verklaard dat voldoende ruimte moest worden gelaten voor organisaties die al vóór de WAMCA een belangrijke rol speelden in het handhaven van ideële belangen. Het was nadrukkelijk niet de bedoeling om het voor deze organisaties met het wetsvoorstel onnodig moeilijk te maken hun werk voort te zetten.⁴⁹ Desondanks heeft de WAMCA wel degelijk voor deze belangenbehartigers procedurele en praktische obstakels in het leven geroepen voor de toegang tot de rechter. Het komende hoofdstuk gaat in op de obstakels die de WAMCA voor belangenbehartigers in ideële acties heeft gecreëerd.

39. Commissie Claimcode, *Gedrags- en governancecode voor claimstichtingen en -verenigingen* 2011.

40. Wet tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de Faillissementswet teneinde de collectieve afwikkeling van massavorderingen verder te vergemakkelijken (Wet tot wijziging van de Wet collectieve afwikkeling massaschade), *Stb.* 2013, 255.

41. *Kamerstukken II* 2011/12, 33 126, nr. 3, p. 5.

42. *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608, nr. 3 (MvT WAMCA), p. 3.

43. Wet van 20 maart 2019 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering teneinde de afwikkeling van massaschade in een collectieve actie mogelijk te maken (Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie), *Stb.* 2019, 130.

44. Titel 14A van het Derde Boek van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (artikel 1018b-1018n Rv).

45. Zie *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608 nr. 3 (MvT WAMCA), p. 3, 8 en 18.

46. *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608 nr. 3 (MvT WAMCA), p. 16.

47. *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608 nr. 3 (MvT WAMCA), p. 7-8 en 17-18.

48. Schutgens & Sillen 2021, p. 167.

49. *Kamerstukken II* 2017/18, 34 608, nr. 6 (NV II), p. 11.

DE OBSTAKELS VOOR IDEËLE ACTIES SINDS DE WAMCA

De wettekst en de toepassing van de WAMCA door rechters in de praktijk laten zien dat de WAMCA obstakels opwerpt voor belangenbehartigers in ideële acties. In dit hoofdstuk worden deze obstakels besproken.

1 – HET LICHT EN ZWARE ONTVANKELIJKHEIDSRÉGIME

Sinds de WAMCA geldt een onderscheid tussen een ‘licht’ en ‘zwaar’ ontvankelijkheidsregime. Het zware ontvankelijkheidsregime bevat strengere vereisten voor de procederende belangenbehartiger met betrekking tot haar *governance*, transparantie en financiering: eisen waar kleinere stichtingen of belangengroeperingen, die zich met weinig financiële middelen inzetten voor ideële belangen, vaak niet aan (kunnen) voldoen.⁵⁰ Het zesde lid van artikel 3:305a BW biedt aan de rechter in een concreet geval een ‘licht regime’, de mogelijkheid om de strengere ontvankelijkheidsvereisten niet van toepassing te verklaren.⁵¹

Kortgezegd zou het zware regime gaan gelden voor schadevergoedingsacties, waarin het te rechtvaardigen valt dat de achterban beschermd moet worden tegen financiële belangenconflicten, en het lichte regime voor ideële acties.⁵² Het lichte ontvankelijkheidsregime kan niet worden toegepast wanneer schadevergoeding in geld wordt gevorderd.⁵³ Rechters hebben het lichte regime onder andere toegepast op vorderingen met een ideëel doel waarbij geen schadevergoeding werd gevorderd, zoals de rechtszaken over etnisch profileren en over gratis anticonceptie;⁵⁴ op vorderingen waarmee een maatschappelijk belang – zoals het beschermen van intellectuele eigendomsrechten – werd behartigd;⁵⁵ op vorderingen met een achterliggend sector breed belang⁵⁶ en op vorderingen die werden ingesteld ten behoeve van een achterban die uit grote en deskundige marktpartijen bestond.⁵⁷

VERTRAGING EN HOGERE KOSTEN DOOR ONDUIDELIJKHEID

In een aantal ideële rechtszaken verweerde de gedaagde partij zich tegen toepassing van het lichte regime door te betogen dat toewijzing van de vorderingen ingrijpende financiële gevolgen voor háár als aangesprokene zou hebben. De rechter heeft meermaals korte metten met dit argument gemaakt. Dat toewijzing van een bepaalde vordering – waaronder een verbod, gebod of een verklaring voor recht – voor de gedaagde partij grote financiële gevolgen kan hebben, staat er niet aan in de weg dat het lichte regime voor de ontvankelijkheid van de eisende partij wordt toegepast.⁵⁸ Toch blijven gedaagde partijen dit verweer voeren.⁵⁹ Het steeds opnieuw voeren van dezelfde discussies kost ideële belangenbehartigers veel tijd en geld, terwijl deze belangenbehartigers vaak procederen met beperkte financiële middelen.

50. Het kunnen voldoen aan deze strengere ontvankelijkheidseisen, brengt vaak extra bureaucratie en hogere kosten met zich mee. Denk daarbij aan kosten in verband met bestuur, raad van toezicht, accountant, communicatie, website en bestuurdersaansprakelijkheidsverzekering. Zie ook Van der Krans 2019, p. 67-68 en I.N. Tzankova in M. Veldt, 'Massaclaim zonder massa – twijfel over plan collectieve schadevergoeding', *Mr. magazine* november 2017. Toepassing van het zware ontvankelijkheidsregime kan in een concreet geval voor een ideële belangenbehartiger al snel betekenen dat zij niet-ontvankelijk is. Het onderscheid tussen het lichte en het zware regime is daarom in de praktijk zeer relevant.

51. De rechter heeft deze mogelijkheid indien een rechtsvordering wordt ingesteld met een ideëel doel en een zeer beperkt financieel belang, of wanneer de aard van de vordering van de rechtspersoon of van de personen tot bescherming van wier belangen de rechtsvordering strekt, daartoe aanleiding geeft.

52. Tijdens de parlementaire behandeling erkende de wetgever dat een strenge ontvankelijkheidstoets niet in alle gevallen gerechtvaardigd of nodig is. Zie *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608 nr. 3 (MvT WAMCA), p. 8 en 29.

53. *Kamerstukken II* 2018/19, 34 608, nr. 15.

54. Vgl. Rb. Den Haag 19 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:10080 (*tussenvonnis etnisch profileren door de Kmar*); Rb. Den Haag 26 januari 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:535 (*tussenvonnis Recht op Water*); Rb. Den Haag 2 juni 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:16864 (*tussenvonnis Gratis Anticonceptie*). Ook als de vorderingen *mede* met een ideële doelstelling worden ingesteld, kan het lichte regime van toepassing worden verklaard, zie: Rb. Amsterdam 13 juli 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:4035 (*FNV en CNV/Temper*), r.o. 4.18. In deze zaak werd uitgebreid de discussie gevoerd of sprake was van een algemeen belangactie of een groepsactie, maar dat onderscheid speelt naar de letter van artikel 3:305a lid 6 BW feitelijk geen rol.

55. Zie bijvoorbeeld Rb. Midden-Nederland 2 juni 2021, ECLI:NL:RBMN:2021:2142 (*Stichting Brein/Yisp, Worldstream en Serverius*), *JBPR* 2022/13 m.nt. B.M. Katan, en W.G.E.B. den Hartog, r.o. 2.11.

56. Zie bijvoorbeeld Rb. Oost-Brabant 3 januari 2024, ECLI:NL:ROOBR:2024:5 (*FNV/Mebis*), r.o. 6.5-6.6 en Rb. Den Haag 9 februari 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:1747 (*MOA/Staat en CBS*), r.o. 4.10.

57. Rb. Midden-Nederland 28 december 2022, ECLI:NL:RBMNE:2022:5565 (*Brein/gedaagde*), r.o. 3.12.

58. Zie Rb. Den Haag 26 januari 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:535 (*tussenvonnis Recht op Water*), r.o. 4.8, bevestigd door het hof in Hof Den Haag 19 maart 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:363 (*Recht op Water*), r.o. 6.4; Rb. Den Haag 6 september 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:14320 (*Stichting Sinti, Roma en Reizigers/Gemeente Den Haag*), AB 2024/34 m.nt. R. Stolk & H.W. van der Gaag, r.o. 4.19; Rb. Den Haag 15 november 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:17145 (*RBV/Staat*), r.o. 5.22.

59. Zie bijvoorbeeld Rb. Den Haag 6 maart 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:3007 (*Greenpeace/Staat*), r.o. 5.20.

Ook is de toepassing van artikel 3:305a lid 6 BW niet altijd eenduidig. Zo oordeelde een rechter dat bij commerciële belangenbehartiging naast behartiging van een maatschappelijk belang – de bescherming van intellectuele eigendomsrechten – nog steeds het lichte regime kan worden toegepast.⁶⁰ In een andere zaak over merkrechten werd daarentegen geoordeeld dat het lichte regime niet voor de behartiging van dergelijke substantiële financiële belangen is bedoeld.⁶¹ In een kort geding over coronamaatregelen woog de voorzieningenrechter bij de beoordeling van de vraag of het lichte regime moest worden toegepast mee of al dan niet deels voldaan was aan de extra vereisten uit lid 2 sub a tot en met e.⁶² Deze verzwaarde toets volgt niet uit de wet.

VERZWAARDE ONTVANKELIJKHEIDSEISEN BIJ VERKLARING VOOR RECHT

Ook zijn er vorderingen in ideële acties die voorheen ingesteld konden worden, maar nu bemoeilijkt worden doordat de rechter daarop het zware ontvankelijkheidsregime van de WAMCA toepast. Het betreft hier vorderingen waarbij aan de rechter een verklaring van recht wordt gevraagd dat de betrokken partij onrechtmatig handelt jegens een bepaalde groep (kwetsbare) individuen, maar waarbij geen schadevergoeding wordt geëist. In een juridische procedure tussen de Stichting Sinti, Roma en Reizigers en de Gemeente Den Haag, heeft de rechtbank Den Haag dit soort vorderingen met toepassing van de WAMCA bestempeld als een voorbereiding op een schadevergoedingsactie en het zware ontvankelijkheidsregime toegepast.⁶³ De rechtbank verwees daarbij naar de wetsgeschiedenis waarin werd genoemd dat er bij een gevorderde verklaring voor recht die uitsluitend dient als opmaat naar een schadevergoedingsactie er geen geldige reden bestaat om het lichte regime toe te passen.⁶⁴ De eisende Stichting had echter geen schadevergoeding geëist en uitdrukkelijk verklaard dat de vorderingen niet nu of in de toekomst gericht waren op schadevergoeding.⁶⁵

Vóór de inwerkingtreding van de WAMCA was het vorderen van een verklaring voor recht of het vaststellen van onrechtmatigheid voor een bepaalde groep wegens schending van grond- en mensenrechten ook mogelijk zonder extra ontvankelijkheidsvereisten. Juist in ideële acties die meestal een maatschappelijk belang of mensenrechtenschending betreffen is het vorderen van een verklaring voor recht – al dan niet tezamen met een gebod of verbod – een zinvolle en veelvoorkomende vordering. Een verklaring voor recht over de (on)rechtmatigheid kan beide partijen duidelijkheid verschaffen over de toelaatbaarheid van het omschreven handelen of nalaten.⁶⁶ De enkele vaststelling dat sprake is van een schending van grond- en mensenrechten kan daarnaast voor slachtoffers in sommige gevallen al voldoende erkenning en genoegdoening bieden.⁶⁷ Door op deze vorderingen nu zware ontvankelijkheidsvereisten van toepassing te verklaren waaraan kleine stichtingen en ideële belangenorganisaties in de praktijk veelal niet kunnen voldoen, wordt procederen ter bescherming van grond- en mensenrechten

60. Rb. Rotterdam 7 september 2022, ecli:nl:rbot:2022:7546 (*Stichting Brein, Talpa en RTL/gedaagden*), rov. 4.7.

61. Rb. Amsterdam 26 april 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:2050 (*Stichting Namaakbestrijding React*), r.o. 4.14. Beide rechtszaken gingen over bescherming van intellectuele eigendomsrechten.

62. Rb. Den Haag 23 november 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:12811 (*kort geding coronamaatregelen*), r.o. 3.8.

63. Rb. Den Haag 6 september 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:14320 (*Stichting Sinti, Roma en Reizigers/Gemeente Den Haag*), AB 2024/34 m.nt. R. Stolk & H.W. van der Gaag.

64. Zie *Kamerstukken II* 2017/18, 34608, nr. 6, p. 16, 21 en 31 (nv II).

65. Rb. Den Haag 6 september 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:14320 (*Stichting Sinti, Roma en Reizigers/Gemeente Den Haag*), AB 2024/34 m.nt. R. Stolk & H.W. van der Gaag.

66. Zie bijvoorbeeld Rb. Amsterdam 17 juli 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:4255 (*Stichting Farma ter Verantwoording/AbbVie*), r.o. 3.2. De effecten en gevolgen van een verklaring voor recht wijken dan ook af van die van een gebods- of verbodsvordering. De verschillende vorderingen dienen verschillende doelen. Ook kan het zijn dat een gebodsvordering in een concreet geval niet kan worden toegewezen, omdat toewijzing neer zou komen op een door de rechter gegeven wetgevingsbevel. Een dergelijk bevel om wetgeving met een bepaalde, specifieke inhoud tot stand te brengen is niet toegestaan, zie HR 20 december 2019, ECLI:NL:HR:2019:2006 (*Staat der Nederlanden/Stichting Urgenda*), r.o. 8.2.1-8.2.7. In dergelijke situaties kan het zinvoller zijn om te kiezen voor een verklaring voor recht in plaats van een gebod of verbod.

67. Vgl. HR 19 maart 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK8146, *JPBR* 2010/42 m.nt. H.G.G. Wieten (*Chipshol*), r.o. 3.6; EHRM 31 januari 2019, ECLI:CE:ECHR:2019:0131JUD001325507 (*Georgië/Rusland*), par. 73; Gillaerts & Keirse 2020, par. 2.4.

onnodig moeilijk gemaakt. Bovendien is vaak niet duidelijk of een verklaring voor recht uiteindelijk leidt tot een schadevergoedingsactie.

Er zijn ook collectieve acties waarin een verklaring voor recht wordt gevorderd en toch het lichte regime wordt toegepast⁶⁸, bijvoorbeeld in een zaak waarin een verklaring voor recht werd gevorderd dat het afsluiten van kinderen van water onrechtmatig was⁶⁹ en een zaak waarin een onderneming, het pensioen van werknemers van een overgenomen onderneming, bij het pensioenfonds niet wilde voortzetten.⁷⁰ Dit ziet dus onder meer op zaken waarin een verklaring voor recht wordt gevorderd dat *jegens* een bepaalde groep onrechtmatig is gehandeld.⁷¹ Het lichte regime werd ook toegepast in een rechtszaak aangespannen door Stichting Stop Online Shaming en Stichting Expertisebureau Online Kindermisbruik tegen de exploitant van de website vagina.nl betreffende het onrechtmatig publiceren van heimelijk gefilmd beeldmateriaal. De stichtingen vorderden en verkregen⁷² een verklaring voor recht dat de gedaagde onrechtmatig handelde en ook een verklaring voor recht dat de gedaagde gehouden was de geleden schade te vergoeden.⁷³ De rechtbank paste hier het lichte regime toe vanwege het ideële doel, de aard van de rechtspersoon en diens achterban – heimelijk gefilmde personen en mogelijk minderjarigen – en het beperkte financiële belang.⁷⁴ In een kort geding tussen Stichting Both ENDS en Boskalis waarin de Stichting geen schadevergoeding vorderde maar afgifte van stukken die te maken hadden met een omstreden zandwinningsproject in Indonesië, paste de voorzieningenrechter wel het zware regime toe. Volgens de voorzieningenrechter kon de exhibitievordering niet los worden gezien van een aansprakelijkstelling, nu de Stichting het standpunt had ingenomen dat de afgifte van stukken mede ten doel had de vissers in staat te stellen schadevergoeding te verkrijgen.⁷⁵ Het onderwerpen van een belangenorganisatie aan het zware ontvankelijkheidsregime bij het instellen van een dergelijke exhibitievordering is voorbarig.

Indien een rechter voor recht verklaard dat onrechtmatig is gehandeld staat bovendien nog niets vast over de aansprakelijkheid van een aangesproken partij voor eventuele schade.⁷⁶ Zelfs als een verklaring voor recht dat onrechtmatig is gehandeld in een eventuele latere individuele schadeclaim een rol zou spelen, dan ontbreekt nog steeds de rechtvaardiging om de ideële belangenbehartiger direct al aan strengere ontvankelijkheidseisen te onderwerpen.⁷⁷ In collectieve *schadevergoedingsacties* is zo'n rechtvaardiging wel aanwezig: daar moeten gedupeerden worden beschermd tegen belangenconflicten tussen en met procesfinanciers en de belangenorganisatie.⁷⁸ Die noodzaak is niet aanwezig bij ideële belangenorganisaties die zelf geen schadevergoeding vorderen en doorgaans gefinancierd worden door subsidies en donaties in plaats van commerciële procesfinanciers.⁷⁹ Mocht de verklaring voor recht een opmaat vormen voor een opvolgende collectieve schadevergoedingsactie, dan kan en moet de rechter in die opvolgende procedure nog steeds aan de strengere ontvankelijkheidsvereisten toetsen. Indien in een procedure geen schadevergoeding

68. Zo werden in Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*) meerdere verklaringen voor recht gevorderd. De rechtbank paste het lichte regime toe (r.o. 4.22-4.26). De belangenorganisaties behartigden volgens de rechtbank een maatschappelijk belang; de NZa had onvoldoende concrete aanknopingspunten aangevoerd 'dat de belangenorganisaties deze procedure hoofdzakelijk gebruiken om een financieel belang te verzilveren, nu of in de toekomst' (r.o. 4.26).

69. Rb. Den Haag 26 januari 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:535 (*tussenvonnis Recht op Water*); het lichte regime werd toegepast op grond van het ideële doel en beperkte financiële belang (r.o. 4.7).

70. Rb. Oost-Brabant 18 mei 2022, ECLI:NL:ROBBR:2022:1995 (*FNV en CNV/XPO*).

71. Bijvoorbeeld Rb. Den Haag 22 juni 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:8056 (*Coöperatieve Vereniging Laatste Wil c.s./Staat*), waarin de Coöperatieve Vereniging een verklaring vorderde dat de Staat onrechtmatig handelde jegens alle eisers dan wel jegens allen voor wie zij opkomt, door in strijd met persoonlijkheids- en mensenrechten het bestaande verbod op hulp bij zelfdoding te handhaven (r.o. 2.2). De rechtbank verklaarde het lichte regime van toepassing (r.o. 3.4-3.5). Ook in Rb. Amsterdam 17 juli 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:4255 (*Stichting Farma ter Verantwoording/AbbVie*) werd het lichte ontvankelijkheidsregime toegepast (r.o. 5.4). In deze rechtszaak vorderde de Stichting Farma ter Verantwoording een verklaring voor recht dat AbbVie onrechtmatig had gehandeld jegens de Nauw Omschreven Groep ('alle personen die aanspraak (kunnen) maken op wettelijk verzekerde basiszorg in Nederland') door misbruik te maken van haar economische machtspositie en een te hoge prijs te vragen voor het geneesmiddel Humira in de periode waarvoor het middel octrooibescherming genoot. De Stichting voerde daarbij aan dat zij met de vorderingen niet het verkrijgen van schadevergoeding, maar een ideëel doel nastreeft (r.o. 3.2-3.3).

72. Rb. Amsterdam 16 februari 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:557.

73. Rb. Amsterdam 28 oktober 2020, ECLI:NL:RBAMS:2020:5271 (*Stichting Stop Online Shaming en Stichting Expertisebureau Online Kindermisbruik/gedaagde*), r.o. 3.1. In de onderhavige procedure werd dus nog niet direct een (collectieve) schadevordering namens de benadeelden ingediend.

74. Rb. Amsterdam 28 oktober 2020, ECLI:NL:RBAMS:2020:5271 (*Stichting Stop Online Shaming en Stichting Expertisebureau Online Kindermisbruik/gedaagde*), r.o. 5.7-5.10. Hierbij achtte de rechtbank het relevant dat de eventueel later gevorderde bedragen niet uit zouden stijgen boven de toepassingsgrens van de Claimcode.

75. Rb. Rotterdam 18 september 2020, ECLI:NL:RBROT:2020:8228 (*Stichting Both ENDS/Boskalis*), r.o. 4.8.

76. Hiervoor bestaan nog aanvullende vereisten, zoals de positieve beantwoording van de vraag of er schade is die in causaal verband staat met de onrechtmatige gedraging (of nalaten) én of die schade toerekenbaar is aan de veroorzaker ervan. Zie Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*), r.o. 4.26. De rechtbank voegde hieraan toe dat de verklaringen voor recht werden gevorderd 'om daarmee een antwoord te krijgen op principiële rechtsvragen'.

77. Zie Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*), r.o. 4.26: de kans dat individuele gedupeerden 'in de toekomst eigen procedures zullen opstarten met een financieel belang, staat ook niet aan toepassing van het lichte regime in de weg, omdat dit vorderingen zijn van een andere aard dan de belangenorganisaties nu instellen'.

78. Barbiers & Klaassen 2023, p. 283. Hierbij speelt mee dat sinds de WAMCA niet enkel de belangenbehartiger als procespartij, maar ook de gehele achterban wiens belangen in de procedure worden behartigd aan de uitspraak gebonden is. Dit wordt ook wel uitbreiding van het 'gezag van gewijsde' genoemd. In paragraaf 2.5 komen we terug op deze collectieve binding en wat zij betekent voor ideële acties.

79. Barbiers & Klaassen 2023, p. 283. Ook krijgt die ideële belangenorganisatie dan op geen enkel moment de beschikking over een som geld die zorgvuldig verdeeld moet worden.

wordt gevorderd en de gevraagde verklaring voor recht geen concrete basis biedt voor schikkingsonderhandelingen,⁸⁰ dient de toepassing van het zware ontvankelijkheidsregime dus geen enkel doel. Aan vorderingen die niet anders zijn dan voorheen worden op grond van de WAMCA zonder goede reden hogere ontvankelijkheidsvereisten gesteld waardoor de toegang tot de rechter voor ideële belangenbehartigers wordt beperkt en de individuele rechtsbescherming aangetast.

CONCLUSIE

Ondanks dat de WAMCA niet bedoeld is om het procederen moeilijker te maken voor stichtingen die ideële belangen behartigen, blijkt dit in de praktijk wel het geval te zijn. Onduidelijkheid over de toepassing van de wet, vooral over de vraag of het lichte regime kan worden toegepast, resulteert voor kleine stichtingen en belangenbehartigers in vertraging van de procedure, extra tijdsinvesteringen en advocaatkosten die zij moeilijk kunnen dragen.⁸¹

Het vorderen van een verklaring voor recht dat inbreuk is gemaakt op grond- en mensenrechten van een bepaalde groep personen is sinds de WAMCA praktisch onmogelijk geworden als daarop het zware ontvankelijkheidsregime van toepassing wordt verklaard. De toegang tot de rechter is daardoor beperkter dan voorheen.

2 – HET WAARBORG- EN REPRESENTATIVITEITSVEREISTE

De wetgever heeft nieuwe ontvankelijkheidsvoorwaarden en procedurele stappen gecreëerd die niet op ideële acties zijn toegesneden en daarop niet goed toepasbaar zijn. Een belangrijk voorbeeld hiervan is de invoering van een representativiteitstoets.

VÓÓR DE WAMCA

Vóór inwerkingtreding van de WAMCA achtte de wetgever als waarborg bij ideële acties voldoende dat de belangenbehartiger feitelijk activiteiten ontplooipte op het onderwerp waarover zij procedeerde.⁸² De wetgever nam in 2013 met het oog op de bescherming van de achterban van claimorganisaties wel een waarborgvereiste op in artikel 3:305a BW, al had dit vereiste in de praktijk een beperkte rol voor ideële acties.⁸³ De wetgever zag er bewust vanaf om ook een representativiteitsvereiste in de wet op te nemen.⁸⁴

SINDS DE WAMCA: EEN REPRESENTATIVITEITSVEREISTE

Omdat de WAMCA het mogelijk maakte voor claimstichtingen om exclusief namens een grote groep gedupeerden schadevergoeding in geld te vorderen, besloot de wetgever de ontvankelijkheidseisen voor deze belangenbehartigers aan te scherpen.⁸⁵ In het tweede lid van artikel 3:305a BW is daarom vastgelegd

^{80.} Sinds 2013 gold onder het oude collectieve actierecht wel het ontvankelijkheidsvereiste dat de belangen van de achterban voldoende gewaarborgd moesten zijn. Dit waarborgvereiste richtte zich op claimstichtingen die een afgebakende verklaring voor recht vorderden (soms tezamen met een verklaring voor recht dat de aangesproken partij gehouden was om de schade van gedupeerden te vergoeden, zie bijvoorbeeld Rb. Oost-Brabant 20 juli 2016, ECLI:N-LR:BOBR:2016:3892) met concrete aanknopingspunten om vervolgens over de schade schikkingsonderhandelingen of individuele procedures te starten. Zie voor de wetsgeschiedenis *Kamerstukken II*, 2011/12, 33 126, nr. 3, p. 12 e.v. Of de belangen van de achterban voldoende gewaarborgd waren, kon aan de hand van onder andere de Claimcode (die enkel gericht is op belangenorganisaties die schadevergoeding beogen) worden getoetst. Zie *Kamerstukken II*, 2011/12, 33 126, nr. 3, p. 13. Andere factoren die bij toetsing aan het waarborgvereiste konden meespelen, waren de overige werkzaamheden die de organisatie heeft verricht ter belangenbehartiging van de achterban en het aantal benadeelden dat aangesloten is bij of lid is van de organisatie. Het waarborgvereiste speelde voor 'klassieke' ideële acties waarin geen private vermogensbelangen maar bovenindividuele of algemene belangen werden behartigd een zeer beperkte rol. Zie Schutgens & Sillen 2021, p. 166; Barbiers & Klaassen 2023, p. 285-286.

^{81.} Stolk 2024, p. 116.

^{82.} Bij invoering van artikel 3:305a (oud) BW werd geen representativiteitsvereiste opgenomen. Wel moest uit activiteiten voor of na de oprichting blijken dat de organisatie daadwerkelijk de belangen van haar achterban behartigde en de 'vlag de lading dekt', zie *Kamerstukken II* 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 21.

^{83.} Schutgens & Sillen 2021, p. 166; Barbiers & Klaassen 2023, p. 285-286. Ook de ontvankelijkheid van claimstichtingen werd na invoering van het waarborgvereiste in de praktijk niet veel strenger getoetst. Zie *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608 nr. 3 (MvT WAMCA), p. 17 met verwijzing naar Tillema 2016, p. 337. Zie verder paragraaf 2.1.

^{84.} *Kamerstukken II* 2011/12, 33 126, nr. 3, p. 6. De Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak (NVvR) had er destijds voor gewaarschuwd dat de representativiteitsvereiste wellicht weinig gevolgen zou hebben voor claimstichtingen, maar des te meer gevolgen voor organisaties die een collectieve actie instellen met een ideëel doel.

^{85.} *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608 nr. 3 (MvT WAMCA), p. 7-8 en 16-18.

dat de belangen van de achterban voldoende gewaarborgd zijn, wanneer de belangenbehartiger voldoende representatief is en voldoet aan een vijftal extra vereisten met betrekking tot *governance*, financiering en transparantie. De representativiteit moest volgens de wetgever worden beoordeeld aan de hand van de achterban en de omvang van de vertegenwoordigde vorderingen.⁸⁶ De wetgever formuleerde deze ontvankelijkheidsvereisten met het oog op de collectieve schadevergoedingsactie: volgens het oorspronkelijke wetsvoorstel zouden de zwaardere eisen uit lid 2 niet van toepassing zijn op ideële acties.⁸⁷ Pas in een laat stadium van het wetgevingsproces werd besloten dat toch in alle collectieve acties, dus ook in ideële acties, aan het representativiteitsvereiste moest worden getoetst.⁸⁸ De kwantitatieve invulling die in eerste instantie aan het vereiste door de wetgever was gegeven, bleef echter ongewijzigd.⁸⁹ Dat is problematisch, want deze kwantitatieve invulling van het representativiteitsvereiste is niet goed toepasbaar op ideële acties.

HET REPRESENTATIVITEITSVEREISTE IN DE PRAKTIJK

Rechters toetsen in de praktijk wisselend aan het representativiteitsvereiste. In een aantal 'vroeg' WAMCA-uitspraken komt het vereiste in het geheel niet aan de orde.⁹⁰ In andere uitspraken wordt het representativiteitsvereiste kwantitatief ingevuld.⁹¹ In een procedure voor de rechtbank Den Haag, waarin Stichting Sinti, Roma en Reizigers van de Gemeente Den Haag eist dat zij haar discriminerende uitsterfbeleid – waarbij woonwagenstandplaatsen worden verminderd – aanpast, voldeed de Stichting volgens de rechtbank niet voor al haar vorderingen aan het representativiteitsvereiste. Partijen waren het erover eens dat de Stichting zich al geruime tijd inzet voor de belangen van 'Woonwagenbewoners' en 'in de afgelopen jaren meermaals contact met de Gemeente heeft gehad over het woonwagenstandplaatsbeleid'.⁹² Desondanks achtte de rechtbank het nodig dat ten aanzien van de verschillende vorderingen van de Stichting werd geturfd hoe veel steunbetuigingen de Stichting in het geding had gebracht per categorie woonwagenbewoners waarvoor zij opkomt.⁹³

KRITIEK OP TOEPASSING VAN HET REPRESENTATIVITEITSVEREISTE IN IDEËLE ACTIES

In de literatuur is een kwantitatieve invulling van het representativiteitsvereiste sterk bekritiseerd.⁹⁴ Ten eerste roept het vereiste verschillende vragen en onduidelijkheden op. Hoe veel steunbetuigingen, aangesloten leden, of *likes* zijn voldoende om representatief te zijn?⁹⁵ Ieder door de rechter gekozen aantal zal in feite neerkomen op een willekeurige keuze.⁹⁶ En gaat het om representatief voor (de leden van) de organisatie, voor de groep die door een uitspraak wordt geraakt of voor de maatschappij als geheel?⁹⁷ Dat laatste zou op gespannen voet staan met de rechtsstaat aangezien ook minderheidsbelangen conform het recht beschermd

⁸⁶. Zie *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608, nr. 3 (MvT WAMCA), p. 18-19. Indicaties voor representativiteit kunnen volgens de wetgever worden gevonden in het aantal aangesloten gedupeerden, de omvang van hun vorderingen ten opzichte van het totaal aantal gedupeerden van een massagebeurtenis en de door hen gevorderde schadevergoeding. Volgens Stolk komt dit in essentie neer op 'poppetjes tellen', zie Stolk 2024, p. 110.

⁸⁷. Op grond van het zogenaamde 'lichte regime' uit artikel 3:305 a lid 6 BW, zou een rechter in een concreet geval kunnen besluiten dat niet aan de ontvankelijkheidsvereisten uit lid 2, 3 en 5 getoetst hoefde te worden. Zie *Kamerstukken II* 2016/17, 34 608, nr. 3 (MvT WAMCA), p. 16 en 29.

⁸⁸. *Kamerstukken II* 2018/19, 34 608, nr. 14 (Amendement Van Gent c.s.).

⁸⁹. De minister heeft recent zelf opgemerkt dat '[b]ij de behandeling van dit amendement [...] de vraag of dit criterium zich ook leent voor toepassing op collectieve acties met een ideëel doel waarbij de belangenorganisatie opkomt voor een ongericht aantal personen, niet aan de orde [is] geweest'. Zie *Kamerstukken II* 2023/24, 36 169, nr. 40, p. 3.

⁹⁰. Waarschijnlijk bestond door het amendement verwarring over de ontvankelijkheidseisen waaraan getoetst moest worden indien het lichte regime werd toegepast. Zie bijvoorbeeld Rb. Den Haag 19 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:10080 (tussenvonnis etnisch profileren door de Kmar), r.o. 4.5; Rb. Den Haag 26 januari 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:535 (tussenvonnis Recht op Water), r.o. 4.5; Rb. Midden-Nederland 2 juni 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:2142 (Stichting Brein/ Yisip, Worldstream en Serverius), JBP 2022/13 m.nt. B.M. Katan, en W.G.E.B. den Hartog, r.o. 2.12 en Rb. Den Haag 26 januari 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:535 (tussenvonnis Recht op Water), r.o. 4.5.

⁹¹. Zie voor een overzicht van de wisselende toepassing in de rechtspraak tot aan 2022: Sweerts & Hackeng 2022. Zie bijvoorbeeld Hof Den Haag 19 april 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:643, r.o. 6.4-6.5, waarin het hof oordeelde dat een aantal van 300.000 adhesieverklaringen voor Stichting Viruswaarheid.nl, die de vaccinatiecampagne wilde schorsen, onvoldoende was om aan het representativiteitsvereiste te voldoen. Daarbij moet worden opgemerkt dat het hof vooral van gewicht achtte dat onduidelijk was wat een dergelijke verklaring inhoudt, zodat niet gezegd kon worden dat de ondertekenaars ook de procedure en de gevolgen daarvan steunden. Ook de andere eisende partij Nederlandse Vereniging Kritisch Prikken voldeed niet aan het representativiteitsvereiste, omdat zij 'niet [heeft] gesteld dat zij zoveel leden heeft dat zij representatief kan worden geacht voor de gehele Nederlandse bevolking', terwijl toewijzing van de vordering wel voor de gehele Nederlandse bevolking gevolgen zou hebben.

⁹². Rb. Den Haag 6 september 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:14320 (Stichting Sinti, Roma en Reizigers/Gemeente Den Haag), AB 2024/34 m.nt. R. Stolk & H.W. van der Gaag, r.o. 4.11.

⁹³. Rb. Den Haag 6 september 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:14320 (Stichting Sinti, Roma en Reizigers/Gemeente Den Haag), AB 2024/34 m.nt. R. Stolk & H.W. van der Gaag, r.o. 4.12. Zie vooral ook de kritische annotatie bij deze uitspraak van Stolk en Van der Gaag.

⁹⁴. Zie voor kritische besprekingen o.a. Stolk 2023; Stolk 2024, p. 111-115; Schutgens & Sillen 2021, p. 185; Hautvast 2022; Peters & Van Wees 2022, par. 5.2; De Monchy & Kluwen 2022, p. 85-86; Bauw 2023; Van der Helm 2024; Van Gestel 2024, p. 18 en 20.

⁹⁵. Stolk 2024, p. 111.

⁹⁶. Schutgens & Sillen 2021, p. 185.

⁹⁷. Schutgens & Sillen 2021, p. 185.

dienen te worden.⁹⁸ Ten tweede, en belangrijker, is de kritiek dat een kwantitatief representativiteitsvereiste niet past bij de aard van de algemeen belangactie, waarin algemene belangen worden behartigd die meer zijn dan ‘de som der delen’.⁹⁹ Dit kunnen stemloze belangen zijn, zoals die van planten en dieren;¹⁰⁰ juridisch stemloze belangen, zoals die van kinderen;¹⁰¹ kwetsbare belangen, zoals van vluchtelingen¹⁰² of gemarginaliseerde groepen;¹⁰³ of juist belangen van in beginsel iedere Nederlandse burger, maar geen van hen in het bijzonder.¹⁰⁴ Ook is een ideële actie regelmatig gericht op het verkrijgen van een bevel aan de wederpartij om in de toekomst iets te doen of na te laten. In die gevallen kan nog niet altijd gesproken worden van een concrete en afgebakende achterban waarvan zeker is dat zij nadeel ondervinden, maar wordt juist beoogd te voorkomen dat personen in de toekomst schade lijden.¹⁰⁵

Het is bovendien twijfelachtig waartegen het representativiteitsvereiste in ideële acties bescherming biedt. Daarbij is het goed te realiseren dat de representativiteitstoets onderdeel is van de ontvankelijkheidsfase, waarin enkel beoordeeld wordt of een belangenorganisatie in haar vordering(en) mag worden ontvangen. Daarmee heeft zij de zaak nog niet gewonnen.¹⁰⁶ Pas in de inhoudelijke fase komt de vraag aan de orde of het belang dat wordt behartigd ook daadwerkelijk door geldend recht wordt beschermd en of het handelen of nalaten van de gedaagde daarmee in strijd is.¹⁰⁷

Toch bestaat er kritiek dat het representativiteitsvereiste voor ideële acties niet streng genoeg is. In februari 2023 werd een motie van Kamerlid Stoffer (SGP) aangenomen met daarin het verzoek aan de regering te onderzoeken of het representativiteitsvereiste voor belangenorganisaties met een ideëel doel niet verder aangescherpt zou moeten worden.¹⁰⁸ Volgens Stoffer zou de representativiteit getoetst kunnen worden aan de hand van de mate van representativiteit voor de samenleving als geheel, en kan bijvoorbeeld naar het aantal betalende leden worden gekeken.¹⁰⁹ Ten aanzien van deze laatste suggestie: veel procederende belangenorganisaties zijn stichtingen die geen leden hebben. Bovendien is het aantal betalende leden niet representatief in de non-profit sector voor het draagvlak van een maatschappelijke organisatie in de samenleving. Stichtingen, maar ook verenigingen, hebben een achterban bestaande uit zowel (betalende) donateurs/leden als een breed scala aan (niet betaalde) vrijwilligers en sympathisanten die hun tijd en energie beschikbaar stellen voor steun aan het goede doel. Daarbij zou het opwerpen van financiële barrières zoals een betaald lidmaatschap van een belangenorganisatie om te kunnen voldoen aan het representativiteitsvereiste de toegang tot de rechter bovendien verder uithollen voor (sociaaleconomisch) kwetsbare groepen, zoals kinderen van ouders die de waterrekening niet kunnen betalen.¹¹⁰ Juist de effectieve rechtsbescherming van deze groepen is gebaat bij een laagdrempelige toegang tot de rechter via het collectief actierecht.¹¹¹ Het door Stoffer bepleite standpunt, dat de

98. Stolk 2024, p. 364.

99. Stolk 2024, p. 111-114; Schutgens & Sillen 2021, p. 184-186; Peters & Van Wees 2022, par. 5.2; Stolk 2023, p. 1068; Schutgens & Sillen 2023, p. 259.

100. Stolk 2023, p. 1069; Peters & Van Wees 2022, par. 5.2.

101. Zie bijvoorbeeld Hof Den Haag 19 maart 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:363 (*Recht op Water*), r.o. 6.7.

102. Rb. Den Haag 6 oktober 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:10210 (*Vluchtelingenwerk/Staat en COA*).

103. Stolk 2023, p. 1069.

104. Schutgens & Sillen 2021, p. 169.

105. Stolk 2023, p. 1068. Vgl. het oordeel van de rechtbank in Rb. Den Haag 15 november 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:17145 (*RBV/Staat*), r.o. 5.17.

106. In het verslag van de minister (dat als reactie dient op de Kamervragen naar aanleiding van de Motie Stoffer) wordt dit punt meermaals gemaakt. Zie *Kamerstukken II* 2023/24, 36 169, nr. 40, p. 4, 8, 22, 24, 25 en 29 (Verslag van een schriftelijk overleg).

107. Schutgens & Sillen 2023, p. 259. Schutgens & Sillen hebben ook een uitgebreide voorzet gedaan omtrent de wijze waarop een rechter de beleidsvrijheid van de politiek of het ontbreken van maatschappelijk draagvlak in de inhoudelijke fase in zijn oordeel kan betrekken; zie Schutgens & Sillen 2021, p. 192-201.

108. *Kamerstukken II* 2022/23, 36169, nr. 37 (gewijzigde motie Stoffer c.s.). Dit verzoek werd in februari 2024 in een motie herhaald, zie *Kamerstukken II* 2023/24, 36169, nr. 41 (motie Van Dijk c.s.). Inmiddels is in het Hoofddijnenakkoord, gesloten tussen de fracties van de partijen PVV, VVD, NSC en BBB, opgenomen dat onderzocht zal worden ‘of en hoe nadere vereisten gesteld kunnen worden aan de representativiteit van belangenorganisaties met een ideëel doel op grond van artikel 3.305a Burgerlijk Wetboek’, zie het Hoofddijnenakkoord tussen de fracties van PVV, VVD, NSC en BBB, 16 mei 2024, p. 18.

109. ‘Stoffer (SGP) en Kröger (GL-PvdA) in debat over rechtsgang maatschappelijke organisaties’, *NPO Radio 1* 7 februari 2024, <<https://www.nporadio1.nl/nieuws/politiek/26b5c32a-c9c4-43c2-a194-c7e271e694ea/stoffer-sgp-en-kröger-gl-pvda-in-debat-over-rechtsgang-maatschappelijke-organisaties>>.

110. Hof Den Haag 19 maart 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:363 (*Recht op Water*).

111. Vgl. Stolk 2023, p. 1069-1070 en de annotatie van Stolk & Van der Gaag bij Rb. Den Haag 6 september 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:14320 in AB 2024/34, par. 4.

belangenorganisatie representatief moet zijn voor de samenleving als geheel indien de ideële actie ook voor de hele maatschappij gevolgen heeft, miskent bovendien dat ideële acties niet gericht zijn op vertegenwoordiging van de samenleving in democratische zin om een maatschappelijk doel op de politieke agenda te krijgen. Dergelijke procedures zien op de naleving en handhaving van geldend recht en het verkrijgen van een oordeel over de (on)rechtmatigheid van het handelen van de aangesproken partij of de wetgeving in kwestie.¹¹² Dat toewijzing van een bevel of verbod gevolgen kan hebben voor de samenleving betekent nog niet dat het merendeel van de samenleving die rechtsvordering moet ondersteunen.¹¹³ Juist minderheids- en kwetsbare belangen, die in een situatie van democratische meerderheid soms te veel buiten beeld blijven, vinden in de rechtszaal een plek om gehoord te worden.¹¹⁴ Het opwerpen van drempels om milieuorganisaties bij schending van het milieurecht toegang tot de rechter te verlenen, kan bovendien in strijd komen met artikel 9 lid 3 in verbinding met artikel 2 lid 5 van het Verdrag van Aarhus.¹¹⁵

Ook in de rechtspraak is te zien dat een kwantitatieve representativiteitstoets in ideële acties niet goed kan worden uitgevoerd. Zo erkende het Hof Den Haag dat 'niet helemaal duidelijk [is] hoe bij een ideële actie, zoals de onderhavige, moet worden getoetst of de achterban een voldoende omvang heeft'.¹¹⁶ In een aantal recente uitspraken hebben rechtbanken aan het representativiteitsvereiste een kwalitatieve invulling gegeven en andere indicaties onderzocht die erop wijzen dat de belangenbehartiger een geschikte vertegenwoordiger is, zoals feitelijke belangenbehartiging in het verleden, eerder gevoerde procedures, het zijn van een 'adequate spreekbuis' voor de achterban, steun van andere organisaties, deelname aan het maatschappelijk verkeer en optredens in de media.¹¹⁷ Het Hof Den Haag benadrukte recent het belang om ruimte te laten om ideële vorderingen in te kunnen dienen. Het hof wees een zuiver kwantitatieve benadering van het representativiteitsvereiste af, en oordeelde dat van belang is 'dat er een zekere achterban is en dat de belangenorganisatie ook daadwerkelijk al activiteiten ten behoeve van die achterban heeft verricht'.¹¹⁸ In juni 2024 heeft ook het Hof Amsterdam in een collectieve schadevergoedingsactie van Stichting The Privacy Collective tegen Oracle en Salesforce benadrukt dat in de wetgeschiedenis voor de invulling van het representativiteitsvereiste bewust geen getalsmatig criterium is gehanteerd. Volgens het Hof is het '[n]oodzakelijk, maar tevens voldoende [...] dat een achterban bestaat, dat wil zeggen dat een niet te verwaarlozen aantal personen behorende tot die (nauw te omschrijven) groep achter deze actie van TPC staat'.¹¹⁹ Daarvoor is volgens het Hof ook de steun van andere maatschappelijke organisaties relevant. Dit laat zien dat ook in schadevergoedingsacties – waarvoor het representativiteitsvereiste nota bene is ingevoerd – niet vereist is dat de belangenorganisatie in kwantitatieve zin representatief is voor diens achterban. Dat uitgangspunt, geldt logischerwijs ook, of zelfs meer, voor ideële acties.¹²⁰

¹¹². Schutgens & Sillen 2021, p. 186. Zie ook Stolk 2023, p. 1068 en Stolk 2024, p. 364. Zie ook de memorie van toelichting bij het oorspronkelijke artikel 3:305a BW, *Kamerstukken II* 1991/92, 22486, nr. 3, p. 2 (MvT wca): 'Primaire gedachte was het scheppen van een verbeterde mogelijkheid tot handhaving van de in deze wetten en wetsvoorstellen te vinden materiële bepalingen en de mogelijkheid om preventief op te treden tegen dreigende schending van deze bepalingen.' Zie tevens *Kamerstukken II* 2023/24, 36169, nr. 40, p. 4 (Verslag van een schriftelijk overleg). Vgl. ook Conclusie A-G Huydecoper, ECLI:N-L:PHR:2010:BK5756, punt 9, voor HR 26 februari 2010, ECLI:N-L:HR:2010:BK5756, NJ 2011/473, m.nt. H.J. Snijders (*Stichting Baas in Eigen Huis/Plazacasa*).

¹¹³. Vgl. de woorden van advocaat-generaal Huydecoper in het kader van het gelijksoortigheidsvereiste toen het representativiteitsvereiste nog niet gold: 'De collectieve actie is er niet alleen om kracht bij te kunnen zetten aan de belangen van een (zwijgende) meerderheid, maar is – juist – ook beschikbaar wanneer het niet een grote meerderheid is maar een kleine meerderheid of zelfs een minderheid, die aan de orde wenst te stellen dat er inbreuk wordt gemaakt op rechten waarbij de betrokkenen belang hebben.' Zie de conclusie van A-G Huydecoper, 26 februari 2010, ECLI:N-L:PHR:2010:BK5756, punt 17 (zie ook punt 9) en het daaropvolgende arrest HR 26 februari 2010, ECLI:N-L:HR:2010:BK5756, NJ 2011/473, m.nt. H.J. Snijders (*Plazacasa*), r.o. 4.2.

¹¹⁴. Bauw 2017, p. 39; Stolk 2023, p. 1068-1069; Van Gestel 2024, p. 19.

¹¹⁵. Zie het uitgebreide artikel van Peters e.a. (2023). De auteurs kwamen tot de conclusie dat een te strikte toepassing van de WAMCA, waaronder een strenge invulling van het representativiteitsvereiste, tot gevolg kan hebben dat de toegang tot de rechter voor milieuorganisaties te beperkt wordt, en dat een dergelijke beperking niet strookt met het Verdrag van Aarhus (Verdrag betreffende toegang tot informatie, inspraak in besluitvorming en toegang tot de rechter inzake milieuaangelegenheden, 25 juni 1998, *Trb.* 1998, 289). Zie ook Bauw 2023, p. 439; Stolk 2023, p. 1069. Zie ook HR 20 december 2019, ECLI:N-L:HR:2019:2006, NJ 2020/41 m.nt. J. Spier (*Staat/Stichting Urgenda*), r.o. 5.9.2, waarin de Hoge Raad erop wijst dat het kunnen behartigen van milieubelangen in een collectieve actie in 'overeenstemming' is met het Verdrag van Aarhus en artikel 13 EVRM.

¹¹⁶. Zie Hof Den Haag 25 april 2023, ECLI:N-L:GHDA:2023:735 (Voegingsincident *Clintel*), r.o. 5.24, en Hof Den Haag 25 april 2023, ECLI:N-L:GHDA:2023:736 (Voegingsincident *M&M in Mileudefensie/Shell*), *M en R* 2023/114 m.nt. B. Arentz, AB 2023/195 m.nt. R. Stolk, r.o. 5.17. Ook in de rechtspraak tussen Fossielvrij en KLM overwoog de rechtbank dat '[i]n het kader van een algemeen-belangactie het voor de belangenorganisatie eigenlijk niet doenlijk [is] om haar achterban met naam en toenaam te noemen, laat staan om duidelijk te maken dat het met het oog op haar representativiteit voldoende personen betreft'. Zie Rb. Amsterdam 7 juni 2023, ECLI:N-L:RBAMS:2023:3499 (*Stichting Fossielvrij/KLM*), r.o. 4.17.

¹¹⁷. Zie o.a. Rb. Amsterdam 7 juni 2023, ECLI:N-L:RBAMS:2023:3499 (*Stichting Fossielvrij/KLM*), r.o. 4.17; Rb. Den Haag 15 november 2023, ECLI:N-L:RBDHA:2023:17145 (*RBV/Staat*), r.o. 5.18; Rb. Den Haag 6 maart 2024, ECLI:N-L:RBDHA:2024:3007 (*Greenpeace/Staat*), r.o. 5.16 en 5.17; Hof Den Haag 19 maart 2024, ECLI:N-L:GHDA:2024:363 (*Recht op Water*), r.o. 6.8; Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:N-L:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*), r.o. 4.19-4.21; Rb. Amsterdam 17 juli 2024, ECLI:N-L:RBAMS:2024:4255 (*Stichting Farma ter Verantwoording/AbbVie*), r.o. 5.7.3-5.7.6.

¹¹⁸. Hof Den Haag 19 maart 2024, ECLI:N-L:GHDA:2024:363 (*Recht op Water*), r.o. 6.8. Vgl. ook het oordeel van de Hoge Raad in HR 11 maart 2022, ECLI:N-L:HR:2022:347 (*Stichting Music#MeToo*), r.o. 3.1.5, dat de belangenbehartiger moet laten zien dat hij beschikt over een relevante achterban gaf volgens de Hoge Raad geen blijk van een onjuiste rechtsopvatting.

¹¹⁹. Hof Amsterdam 18 juni 2024, ECLI:N-L:GHAMS:2024:1651 (*TPC/Oracle en Salesforce*), r.o. 4.21.

¹²⁰. Zie ook Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:N-L:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*), r.o. 4.19, waarin de rechtbank expliciet overwoog in dit geval geen waarde te hechten aan de kwantitatieve toets van het representativiteitsvereiste omdat sprake was van een algemeen belangactie.

Een niet-ontvankelijkverklaring van ideële organisaties op grond van een kwantitatieve invulling van het representativiteitsvereiste is niet in overeenstemming met het recht.

Door onduidelijkheden rond het representativiteitsvereiste kunnen belangenbehartigers voorafgaand aan een procedure lastig hun ontvankelijkheid inschatten, terwijl voor het starten van een juridische procedure al grote investeringen nodig zijn.¹²¹ Dat levert een obstakel op voor hun toegang tot de rechter en voor de rechtsbescherming van kwetsbare groepen.¹²²

HOE MOET HET REPRESENTATIVITEITSVEREISTE DAN WEL WORDEN INGEVULD?

In de literatuur zijn verschillende voorstellen gedaan om het representativiteitsvereiste bij ideële acties een meer hanteerbare en zinvolle invulling te geven.¹²³

Onzes inziens moet het representativiteitsvereiste per vordering worden beoordeeld. Voor vorderingen waarmee algemene belangen worden behartigd, volstaat een terughoudende toetsing aan het overkoepelende waarborgvereiste. Wij pleiten voor een kwalitatieve toets waarbij aandacht wordt geschonken aan verschillende factoren, zoals het door de belangenbehartiger feitelijk uitvoeren van activiteiten voor de achterban, het optreden als gesprekspartner van de overheid, steun van andere belangenorganisaties, expertise en ervaring. Vóór inwerkingtreding van de WAMCA gold ook een terughoudende kwalitatieve toets in de vorm van het waarborgvereiste. Niet is gebleken dat dit tot onwenselijke resultaten of misbruik heeft geleid. Een kwantitatieve representativiteitstoets is op de behartiging van algemene belangen niet goed toepasbaar en vormt een barrière voor de toegang tot de rechter.

Indien een ideële vordering ziet op de behartiging van de (gebundelde) belangen van een specifieke, duidelijker af te bakenen groep,¹²⁴ dan is aanvulling van de hiervoor genoemde factoren met een kwantitatief representativiteitsvereiste meer gerechtvaardigd.¹²⁵ Om te voorkomen dat belangen van een specifieke groep ongewenst worden behartigd zonder die groep daarbij te betrekken, is afstemming en overleg met de desbetreffende groep – bijvoorbeeld via een klankbordgroep – van belang.¹²⁶

Sommige ideële groepsacties gaan echter verder dan de behartiging van gebundelde belangen. Met name in procedures waarin wordt opgekomen tegen grond- en mensenrechtenschendingen, wordt niet enkel de behartiging van de gebundelde belangen van een bepaalde groep beoogd, maar ook het boven-individuele belang¹²⁷ dat grond- en mensenrechten te allen tijde gehandhaafd en beschermd moeten worden. Gedacht kan worden aan een organisatie die vordert dat de Staat verboden wordt een bepaalde groep kinderen aan onrechtmatige surveillance te onderwerpen. De procedure heeft dan trekken van zowel een groepsactie als een algemeen belangactie.¹²⁸ In deze procedures is overleg met

¹²¹. Stolk 2024, p. 112.

¹²². Stolk 2024, p. 110.

¹²³. Schutgens & Sillen (2023, p. 259) hebben gepleit voor afschaffing van het representativiteitsvereiste bij ideële acties; Van der Helm (2024) stelt een pragmatische weging van alle omstandigheden van het geval voor; Peters & Van Wees (2022) willen op ideële acties enkel artikel 3:305a lid 1 BW van toepassing verklaren; Sweerts & Hackeng (2022) verdedigen een uitgebreid toetsingskader met kwalitatieve en kwantitatieve factoren; Stolk (2024) bepleit een afwegingskader met kwalitatieve en kwantitatieve indicatoren, met veel aandacht voor het type belang en achterban waarvoor wordt opgekomen.

¹²⁴. Stolk noemt dit ook wel collectieve, gebundelde belangen: de bundeling van (vrijwel) identieke individuele belangen van de leden van een groep. Stolk 2024, p. 329.

¹²⁵. Deze benadering sluit vooral aan bij Stolk 2024, p. 364. Zie ook het oordeel van de rechtbank in Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:NL:RBM-NE:2024:4106 (eisers/NZa), r.o. 4.20: 'Bij een groepsactie is de kwantitatieve toets, ook bij een ideële vordering, relevanter dan bij een algemeen belangactie zoals in deze procedure het geval is.'

¹²⁶. Vgl. artikel 3:305a lid 2 sub b BW en Hautvast 2022, p. 84. Zo heeft The Privacy Collective in januari 2024 een klankbordgroep opgericht met personen uit de achterban van The Privacy Collective. Zie <<https://theprivacycollective.nl/nieuws/klankbordgroep-the-privacy-collective-opgericht/>>.

¹²⁷. Stolk 2024, p. 329: 'Een bovenindividueel belang is een belang dat de enkele bundeling van individuele belangen van de leden van een groep overstijgt.'

¹²⁸. Hiervan zijn ook in de rechtspraak verschillende voorbeelden te vinden. Zie bijvoorbeeld Rb. Den Haag 23 november 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:12810 (Wapenexport Egypte), r.o. 4.4; Rb. Den Haag 26 januari 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:535 (tussenvonnis Recht op Water), r.o. 4.11; Rb. Den Haag 22 juni 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:8056 (Coöperatieve Vereniging Laatste Wil c.s./Staat), r.o. 3.6. Zie ook de conclusie van A-G Drijber van 28 juni 2024, ECLI:NL:PHR2024:715, par. 4.10.

en steun van de specifieke groep die wordt geraakt, minder noodzakelijk, en is een terughoudende, kwalitatieve toets van de belangenbehartiger voldoende. Dat geldt temeer wanneer het gaat om een groep die vanwege haar kwetsbare positie moeilijk te bereiken en te mobiliseren is.¹²⁹ Ook dan moet het mogelijk zijn dat een belangenorganisatie voor hun belangen opstaat.

CONCLUSIE

Een kwantitatieve invulling van het representativiteitsvereiste levert een barrière op voor belangenbehartigers in ideële acties. Niet alleen valt een kwantitatieve toets niet goed te verenigen met het karakter van ideële acties: het ontbreken van een passend toetsingskader brengt ook rechtsonzekerheid en dus vertraging, tijd en extra kosten met zich mee. Om effectieve rechtsbescherming van ideële (soms kwetsbare of minderheids)belangen te waarborgen, moet het waarborgvereiste weer worden ingevuld zoals voorheen; kwalitatief in plaats van kwantitatief.

3 – HET GELIJKSOORTIGHEIDSVEREISTE

Het oude artikel 3:305a BW vereiste al dat voor het voeren van een collectieve actie sprake moet zijn van behartiging van ‘gelijksoortige belangen’. In de context van een collectieve actie zijn belangen voldoende gelijksoortig indien zij zich lenen voor bundeling. In één procedure moet geoordeeld kunnen worden over de aan de orde gestelde feitelijke- en rechtsvragen, geschilpunten en vorderingen, zonder dat daarbij de bijzondere omstandigheden aan de zijde van de individuele belanghebbenden betrokken hoeven te worden.¹³⁰

GELIJKSOORTIGE BELANGEN V. GELIJKLUIDENDE BELANGEN

Al uit de toelichting bij het oorspronkelijke artikel 3:305a BW blijkt dat de wetgever met ‘gelijksoortige belangen’ niet heeft willen zeggen dat alle neuzen van de personen in de achterban dezelfde kant op moeten staan (gelijkluidende belangen). De wetgever wees erop dat het bij de behartiging van meer ideële belangen niet uitmaakt dat niet ieder lid van de samenleving evenveel waarde aan deze belangen hecht.¹³¹ Het is volgens de wetgever zelfs mogelijk ‘dat de belangen waarvoor men met de procedure wenst op te komen, in botsing komen met de ideeën en opvattingen van andere groeperingen in de samenleving’ en dit gegeven kan op zichzelf niet in de weg staan aan het voeren van een collectieve actie.¹³² Dit uitgangspunt werd daarna in de rechtspraak, waaronder uitspraken van de Hoge Raad, meermaals bevestigd.¹³³ Desondanks blijkt dat de aangesproken partij regelmatig de gelijksoortigheid van belangen betwist door te betogen dat een deel van de achterban de collectieve actie mogelijk niet steunt.¹³⁴

¹²⁹. Stolk 2024, p. 365. Bij een kwetsbare positie kan worden gedacht aan een groep die zich moeilijk kan organiseren door bijvoorbeeld een gebrek aan financiële middelen, (functioneel) analfabetisme, weinig vertrouwen in overheidsinstanties, psychologische barrières of uit veiligheidsoverwegingen. Zie Stolk 2023, p. 1069.

¹³⁰. Zo luidt de standaardoverweging die in de rechtspraak inmiddels vaak is herhaald. Zie HR 26 februari 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK5756, rov. 4.2, NJ 2011/473, m.nt. H.J. Snijders (Stichting Baas in Eigen Huis/Plazacasa); HR 27 november 2009, ECLI:NL:HR:2009:BH2162, r.o. 4.8.1 (World Online); HR 9 april 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK4549 (Staat der Nederlanden en SGP/Clara Wichmann c.s.), rov. 4.3.2. Zie ook de parlementaire geschiedenis van de WAMCA: Kamerstukken II 2017/18, 34 608, nr. 6 (NV II), p. 18 en 23.

¹³¹. Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 22.

¹³². Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 22.

¹³³. Zie bijvoorbeeld HR 9 april 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK4549 (Staat der Nederlanden en SGP/Clara Wichmann c.s.), r.o. 4.3.2: ‘Juist vanwege het algemene karakter van het belang van alle burgers in Nederland waarvoor Clara Wichmann c.s. met hun vorderingen beogen op te komen, kan aan het voorgaande niet afdoen de omstandigheid dat de specifieke groep vrouwen die zich eventueel voor de SGP kandidaat zouden willen stellen, de actie van Clara Wichmann c.s. niet wenst.’ Zie ook HR 26 februari 2010, ECLI:NL:HR:2010:BK5756, NJ 2011/473, m.nt. H.J. Snijders (Stichting Baas in Eigen Huis/Plazacasa), r.o. 4.3; Hof Den Haag 9 oktober 2018, ECLI:GHDHA:2018:2591 (Urgenda/Staat), r.o. 38.

¹³⁴. Zie bijvoorbeeld Hof Den Haag 9 oktober 2018, ECLI:GHDHA:2018:2591 (Urgenda/Staat), r.o. 38; Rb. Den Haag 6 oktober 2022, ECLI:NL:RBD-HA:2022:10210 (Stichting Vluchtelingenwerk/Staat en COA), r.o. 6.5, en het hoger beroep in Hof Den Haag 20 december 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:2429 (Stichting Vluchtelingenwerk/Staat en COA), r.o. 8.3.

SINDS DE WAMCA: RISICO OP VERWARRING

Met de invoering van de WAMCA is er een nieuwe complicerende factor ontstaan. Voor het sinds de WAMCA geldende representativiteitsvereiste kan namelijk wel relevant zijn in hoeverre de achterban de actie steunt.¹³⁵ Hierdoor kan het vereiste van gelijksoortige belangen gemakkelijk worden verward met het idee dat de belangen van iedereen in de achterban identiek moeten zijn of dat alle personen die tot de achterban behoren gericht moeten zijn op hetzelfde doel. Dit biedt aangesproken partijen ruimte om hierop in te spelen door de steun van of overeenstemming binnen de achterban te betwisten.¹³⁶ Als het verweer over de vereiste steun ook wordt gevoerd met betrekking tot het gelijksoortigheidsvereiste, bestaat het risico dat de rechter de vereisten door elkaar haalt en zo een nog strengere toets hanteert.

Die strengere toets is in enkele gevallen toegepast. Zo overwoog de rechter in een spoedprocedure over het terugdraaien van coronamaatregelen dat het een feit van algemene bekendheid is dat veel burgers en groeperingen een andere kijk hebben op het algemeen belang dan hoe de belangenbehartiger dit belang in de procedure invult, en er daarom niet van kan worden uitgegaan dat de stichting feitelijk een grote achterban heeft met 'gelijkluidend belang'.¹³⁷ Het gelijksoortigheidsvereiste omvat echter niet de toets of de belangen 'gelijkluidend' zijn: het gaat erom of de rechtsvragen en feitelijke vragen die voorliggen in één procedure behandeld en beantwoord kunnen worden, zonder ieders individuele omstandigheden daarbij te betrekken. In ideële acties is dat, anders dan in schadevergoedingsacties, juist wél vaak het geval.¹³⁸

In meer recente rechtspraak wordt bij de behandeling van het gelijksoortigheidsvereiste ook aandacht besteed aan het onderscheid tussen de groepsactie en de algemeen belangactie.¹³⁹ In deze rechtspraak wordt echter niet duidelijk gemaakt welk gevolg in het kader van het gelijksoortigheidsvereiste wordt verbonden aan het aannemen dat sprake is van een groeps- dan wel een algemeen belangactie.¹⁴⁰ Immers geldt, zo wordt steeds opgemerkt, voor beide typen collectieve acties de (ruime) maatstaf of sprake is van 'gelijksoortige belangen'.¹⁴¹ In andere uitspraken wordt dit onderscheid juist relevant geacht voor de toetsing aan het representativiteitsvereiste.¹⁴² Als het onderscheid voor het gelijksoortigheidsvereiste niet relevant is, kan zij in dat kader beter niet behandeld worden: dat zorgt enkel voor verwarring.

CONCLUSIE

In essentie draait gelijksoortigheid om het criterium dat de kernvragen in de procedure beantwoord kunnen worden zonder de bijzondere omstandigheden van de individuele benadeelden daarbij te betrekken. Daarbij speelt, anders dan bij de representativiteitstoets, geen rol of iedereen in de achterban de procedure ondersteunt. Het is van belang om deze twee aspecten strikt van elkaar te

¹³⁵. Zie ook Van der Helm 2024, p. 5.

¹³⁶. Zie bijvoorbeeld Rb. Amsterdam 13 juli 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:4035 (*FNV en CNV/Temper*), r.o. 4.24. De rechtbank verwierp dit verweer en oordeelde dat de steun van (een belangrijk deel van) de mensen die geraakt worden geen vereiste is om hun belangen te kunnen bundelen.

¹³⁷. Rb. Den Haag 23 november 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:12811 (*kort geding coronamaatregelen*), r.o. 3.9. Eerder in deze uitspraak (zie r.o. 3.7) overweegt de rechter ook dat geen sprake is van een homogene groep van personen, en daarom onduidelijk is of hun belangen wel 'gemeenschappelijk zijn' en worden beschermd door de door de stichting ingestelde vordering.

¹³⁸. Wissink 2021, p. 4 (voetnoot 24) en Pavillon 2019, p. 168. In ideële acties staat een efficiënte en effectieve rechtsbescherming voorop en bestaat er minder spanning tussen collectief procederen en de individuele (vermogens) rechten van personen uit de achterban. Zie ook Schutgens & Sillen 2021, p. 168, voetnoot 76. Zie ook Hof Amsterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:1651 (*TPC/Oracle en Salesforce*), r.o. 4.11-4.19, m.n. 4.13.2, en het onderscheid dat het Hof bij toetsing aan het gelijksoortigheidsvereiste maakt tussen de gevorderde verklaringen voor recht en verboden tegenover de schadevergoedingsvorderingen. Zie ook Rb. Amsterdam 17 juli 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:4255 (*Stichting Farma ter Verantwoording/AbbVie*), r.o. 5.7.2, waarin de rechtbank overweegt dat aan het gelijksoortigheidsvereiste is voldaan omdat sprake is van een 'gemeenschappelijk geschilpunt van de belanghebbenden'.

¹³⁹. Rb. Den Haag 6 maart 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:3007 (*Greenpeace/Staat*), r.o. 5.8; Rb. Den Haag 17 januari 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:355 (*Stichting Privacy First/Staat*), r.o. 5.7.

¹⁴⁰. Zie ook de annotatie van Bloemen en Sprietsma in *JBPr* 2024/29 onder Rb. Den Haag, 15 november 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:17145, randnummer 6.

¹⁴¹. Rb. Den Haag 6 maart 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:3007 (*Greenpeace/Staat*), r.o. 5.8.

¹⁴². Rb. Den Haag 27 december 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:20779 (*voegingsincident SSC in Greenpeace/Staat*), r.o. 5.13; Rb. Den Haag 27 maart 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:4091 (*voeging Woonbond*), r.o. 5.13.

onderscheiden. Het representativiteitsvereiste op zichzelf is al een strenge toets; voorkomen moet worden dat het gelijksoortigheidsvereiste onnodig streng wordt ingevuld door verwarring over de inhoud van de verschillende ontvankelijkheidsvoorwaarden.

4 – DE VEREISTEN IN KORT GEDING EN HOGER BEROEP

De WAMCA bevat ten aanzien van een aantal specifieke procedures onduidelijkheden. Dergelijke onduidelijkheden zorgen voor rechtsonzekerheid, meer proceshandelingen, hogere investeringen en grotere procesrisico's.

KORT GEDING

De ontvankelijkheidseisen moeten door de rechter ambtshalve – uit eigen beweging – worden getoetst.¹⁴³ Volgens de parlementaire geschiedenis gelden ook in een kort geding (een spoedprocedure) in beginsel de ontvankelijkheidseisen uit artikel 3:305a BW.¹⁴⁴ Echter, sinds de inwerkingtreding van de WAMCA blijkt uit de rechtspraak dat de mate waarin rechters de ontvankelijkheid van de belangenbehartiger inhoudelijk toetsen, varieert. Sommige rechters besteden slechts enkele zinnen aan de ontvankelijkheid,¹⁴⁵ terwijl andere rechters intensiever toetsen en belangenbehartigers niet-ontvankelijk verklaren als ze niet aan de ontvankelijkheidseisen voldoen.¹⁴⁶ Vaak wordt intensiever getoetst wanneer de aangesproken partij de ontvankelijkheid van de eisende belangenbehartiger betwist.¹⁴⁷ Dit wordt echter niet altijd duidelijk uit het vonnis. De verschillende maatstaven die rechters op dit moment hanteren bij het beoordelen van de ontvankelijkheidseisen van artikel 3:305a BW in kort geding kunnen leiden tot willekeur en rechtsonzekerheid voor procespartijen.

Er kunnen overigens ook goede redenen worden aangevoerd waarom het onder bepaalde omstandigheden wenselijk is om de ambtshalve toetsing van de ontvankelijkheidsvereisten in een kort geding achterwege te laten wanneer de ontvankelijkheid tussen partijen geen geschilpunt is. Zo hebben De Monchy en Kluwen betoogd dat een laagdrempelige toegang tot de voorzieningenrechter wenselijk is wanneer verstrekkende overheidsbesluiten snel moeten worden getoetst op hun (on)rechtmatigheid, zoals bijvoorbeeld tijdens de coronapandemie nodig was.¹⁴⁸ Het representativiteitsvereiste, bijvoorbeeld, vormt in kort geding een obstakel, zeker indien dit vereiste kwantitatief wordt ingevuld en dit bijvoorbeeld door steunverklaringen moet worden aangetoond.

HOGER BEROEP

Noch tijdens de parlementaire behandeling, noch in de wettekst heeft de wetgever duidelijk gemaakt hoe de WAMCA-procedure eruitziet in hoger beroep en of de specifieke regels van titel 14A Rv ook van toepassing zijn.¹⁴⁹ De wetgever heeft

^{143.} Kamerstukken II 2016/17, 34 608, nr. 3, p. 39 (MvT WAMCA). Zie ook Hof Den Haag 5 april 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:1316, r.o. 3.2.3, met verwijzing naar HR 20 juni 2003, ECLI:NL:HR:2003:AF6207. Zie ook *Kamerstukken II 2023/24*, 36 169, nr. 40, p. 26. De Monchy & Kluwen 2022 (p. 90-91) betwijfelen of de ambtshalve toetsing ook geldt voor procedures in kort geding, maar de minister lijkt in *Kamerstukken II 2023/24*, 36 169, nr. 40, p. 26 (Verslag van een schriftelijk overleg) wel een ambtshalve toetsing in kort geding te bevestigen. Zie ook de annotatie van Bosselaar in *JBPr* 2022/39 bij Hof Den Haag 19 april 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:643, *JBPr* 2022/39 (*Stichting Viruswaarheid e.a./Staat e.a.*), onder 11.

^{144.} Kamerstukken II 2016/17, 34 608, nr. 3 (MvT WAMCA), p. 34. Zie ook artikel 1018b lid 1 Rv en artikel 1018c lid 1 sub d Rv.

^{145.} Soms overweegt de rechter slechts dat 'niet in geschil is' dat de belangenbehartiger aan de ontvankelijkheidsvereisten voldoet. Zie bijvoorbeeld Rb. Rotterdam 26 mei 2023, ECLI:NL:RBROT:2023:4373, r.o. 4.1. In de volgende zaken werd ook een hele sommiere of geen ontvankelijkheidstoets uitgevoerd: Rb. Den Haag 16 februari 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:1100 en Hof Den Haag 26 februari 2021, ECLI:NL:GHDHA:2021:285 (*avondklok*); Rb. Amsterdam, 28 november 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:7529, r.o. 4.2; Rb. Amsterdam 6 december 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:7113, r.o. 4.8; Rb. Den Haag 15 december 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:19744, r.o. 4.1-4.2 (geen toets representativiteitsvereiste); Rb. Amsterdam 12 april 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:2192 (*Stichting Expertisebureau Online Kindermisbruik/Hammy Media*) (geen toets representativiteit/gelijksoortige belangen; zie ook het hoger beroep Hof Amsterdam 11 juni 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:1572). In een andere zaak werd het verweer gevoerd dat de belangenbehartiger niet aan alle ontvankelijkheidseisen voldeed, maar oordeelde de rechter ambtshalve dat het lichte regime van toepassing was. Die uitspraak hield stand in hoger beroep (Rb. Amsterdam, 4 november 2021, ECLI:NL:RBAMS:2021:6354, r.o. 6-7 en Hof Amsterdam 11 oktober 2022, ECLI:NL:GHAMS:2022:2874, r.o. 3.9-3.11).

^{146.} Zie bijvoorbeeld Rb. Den Haag 23 november 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:12811 (*kort geding coronamaatregelen*), r.o. 3.1-3.9; Rb. Den Haag 23 november 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:12810, r.o. 4.1-4.5 (in hoger beroep werd Pax c.s. alsnog ontvankelijk verklaard); Rb. Oost-Brabant 22 maart 2022, ECLI:NL:RBOBR:2022:1035, r.o. 4.2-4.4 (verenigingen niet-ontvankelijk omdat zij geen overleg met gedaagde hadden gevoerd); Rb. Midden-Nederland 20 december 2021, ECLI:NL:RBMNE:2021:6126, r.o. 4.3-4.5 (niet-ontvankelijk want belangenbehartiging volgt niet uit statutaire doelomschrijving).

^{147.} Zie bijvoorbeeld Rb. Den Haag 28 april 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:6047 (*Stichting Donorkind en moeder/gedaagde*), r.o. 5.1-5.12. In een kort geding over coronamaatregelen overwoog de voorzieningenrechter dat 'vraagtekens geplaatst kunnen worden bij de ontvankelijkheid van de afzonderlijke eisers', maar ging zij toch over tot inhoudelijke behandeling omdat op dit punt geen verweer was gevoerd door de Staat. Zie Rb. Den Haag 3 april 2020, ECLI:NL:RBDHA:2020:3013, r.o. 4.1.

^{148.} Zie De Monchy & Kluwen 2022, p. 91.

^{149.} Hoogervorst e.a. 2021, p. 118. Vgl. recent Hof Amsterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:1651 (*TPC/Oracle en Salesforce*), r.o. 4.4.1: 'Verder ziet het WAMCA-procesrecht louter op de eerste aanleg. De wetgever zag en ziet geen aanleiding om appelprocesrecht vast te stellen; hij wacht af hoe de rechtspraak zich ontwikkelt. Daarom dient thans uitgegaan te worden van het gewone appelprocesrecht, met dien verstande dat daarvan afgeweken moet worden als het doel, het systeem en/of de inrichting van de WAMCA-procedure dat meebrengen.'

bijvoorbeeld niet aangegeven of een rechter ook in hoger beroep ambtshalve de ontvankelijkheidsvereisten uit artikel 3:305a BW moet toetsen en of daarbij tussentijds gewijzigde omstandigheden meegenomen mogen worden.¹⁵⁰ Dit is van belang omdat in de periode tussen een rechtszaak bij de rechtbank en de zaak in hoger beroep veranderingen kunnen optreden.¹⁵¹ Ook rijst de vraag of de personen uit de achterban voor wie een belangenbehartiger opkomt voor het instellen van hoger beroep in ideële acties afhankelijk zijn van het doorprocederen door de belangenbehartigers, of dat zij dit zelf kunnen als de belangenbehartiger afhaakt.¹⁵² Als gevolg van de rechtsonzekerheid over de regels en vereisten in hoger beroep gaat tijdens de procedure meer discussie en tijd zitten in ontvankelijkheidskwesties waardoor procedures in hoger beroep meer tijd en geld vergen. Sommige punten, zoals de ambtshalve toetsing van ontvankelijkheid, de vraag of tussentijds gewijzigde omstandigheden bij de ontvankelijkheidstoets in hoger beroep meegenomen mogen worden en de inschrijving van de dagvaarding in het centraal register voor collectieve acties, zijn in de rechtspraak inmiddels verduidelijkt.¹⁵³

5 – DE OPT-OUTMOGELIJKHEID, COLLECTIEVE BINDING EN HET GEZAG VAN GEWIJSDE

Een ander obstakel dat de toegang tot de rechter in ideële acties beperkt, is de met de WAMCA geïntroduceerde uitbreiding van het gezag van gewijsde en de daarbij behorende ‘opt-outmogelijkheid’.

HET GEZAG VAN GEWIJSDE

Wanneer tegen een rechterlijke uitspraak niet meer bij een hogere instantie zoals een gerechtshof of de Hoge Raad kan worden opgekomen, krijgt deze uitspraak bindende kracht voor de partijen bij het geschil.¹⁵⁴ Deze bindende kracht wordt het ‘gezag van gewijsde’ genoemd, en zorgt voor finaliteit: het gezag van gewijsde voorkomt dat partijen in een nieuwe procedure over dezelfde geschilpunten kunnen (blijven) strijden.

Het gezag van gewijsde geldt in beginsel alleen voor de partijen die als directe procespartij betrokken zijn bij de juridische procedure. Tot aan de WAMCA gold dat uitgangspunt ook voor collectieve acties. Een rechterlijke uitspraak in een collectieve actie kreeg dus alleen bindende kracht voor de stichting of vereniging die als belangenbehartiger en eisende partij optrad, en voor de aangesproken partij zoals een bedrijf of de Staat. De uitspraak had geen formele bindende kracht voor personen die tot de achterban van de belangenbehartiger behoorden. Wel kon een uitspraak feitelijk gevolgen hebben voor derden. Denk bijvoorbeeld aan een bevel tot het plaatsen van een rectificatie in een nieuwsblad, toewijzing van een vordering tot het stoppen van illegale lozingen of een bevel aan de Staat om het klimaatbeleid aan te passen.¹⁵⁵

¹⁵⁰. Het Hof Amsterdam heeft zich recent over deze vraag uitgesproken en geoordeeld dat de ratio van de WAMCA pleit voor een toetsing waarbij tussentijds gewijzigde omstandigheden wel worden meegenomen, zie Hof Amsterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:1651 (TPC/Oracle en Salesforce), r.o. 4.6-4.7.5.

¹⁵¹. Hoogervorst e.a. 2021, p. 120.

¹⁵². Deze vraag staat in verband met de uitbreiding van het gezag van gewijsde (zie par. 2.5) en het doorprocederen bij mensenrechtenhoven (zie par. 2.6).

¹⁵³. Zie o.a. Hof Den Haag 5 april 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:1316 over de beantwoording van een aantal vragen over de procedure in hoger beroep, waaronder de ambtshalve toetsing van ontvankelijkheid. Zie Hof Den Haag 5 maart 2024, ECLI:NL:GHDHA:2024:338 over de inschrijving van de dagvaarding in het register. Het Hof Amsterdam recent geoordeeld dat de ratio van de WAMCA pleit voor een toetsing waarbij tussentijds gewijzigde omstandigheden in hoger beroep wel worden meegenomen, zie Hof Amsterdam 18 juni 2024, ECLI:NL:GHAMS:2024:1651 (TPC/Oracle en Salesforce), r.o. 4.6-4.7.5.

¹⁵⁴. Artikel 236 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering.

¹⁵⁵. Zie ook *Kamerstukken II* 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 32. Het oude artikel 3:305a lid 5 BW bood aan derden-belanghebbenden de mogelijkheid om zich aan de gevolgen van een procedure te onttrekken door aan te geven geen prijs te stellen op naleving van de rechterlijke uitspraak ten opzichte van hen. Deze mogelijkheid hadden derden niet wanneer, zoals in de gevallen hier genoemd, een uitspraak feitelijk gevolgen had voor derden en deze gevolgen niet ten opzichte van één persoon konden worden uitgesloten. In die onttrekkingsmogelijkheid werd er dus rekening mee gehouden dat onttrekking soms door de aard van de zaak niet mogelijk is.

DE VOOR- EN NADELEN VAN UITBREIDING VAN HET GEZAG VAN GEWIJSDE

Tijdens de parlementaire behandeling in de jaren 90 van het oorspronkelijke artikel 3:305a (oud) BW kwam aan de orde of het gezag van gewijsde in collectieve acties niet uitgebreid moest worden tot derden wiens belangen in de procedure worden behartigd. De wetgever heeft toen uitgebreid gemotiveerd dat een uitbreiding van het gezag van gewijsde weinig voordelen maar wel grote nadelen zou opleveren, en achtte de nadelen van dermate groot gewicht dat het gezag van gewijsde niet werd uitgebreid.¹⁵⁶ Als grootste voordeel noemde de wetgever meer finaliteit voor de aangesproken partij, die niet snel nog een procedure over hetzelfde geschilpunt aan zijn broek zou krijgen.¹⁵⁷ Tegenover dit voordeel stond volgens de wetgever het belangrijke nadeel dat bij een negatieve uitkomst een gedupeerde in een individuele procedure niet nogmaals dezelfde vordering kon instellen – ook niet op grond van ander of nieuw bewijsmateriaal.¹⁵⁸ Bovendien zouden belanghebbenden de mogelijkheid moeten krijgen [i] om in de procedure hun stem te laten horen en [ii] om zich aan de procedure te onttrekken (een ‘opt-outmogelijkheid’). Dit zou volgens de wetgever een collectieve actie ‘aanmerkelijk ingewikkelder, tijdrovender en vooral veel duurder’ maken.¹⁵⁹

UITBREIDING VAN HET GEZAG VAN GEWIJSDE SINDS DE WAMCA

Met de komst van de WAMCA is het gezag van gewijsde voor rechterlijke uitspraken in collectieve acties wél uitgebreid tot personen in de achterban wiens belangen in de procedure worden behartigd.¹⁶⁰ Een uitspraak in een collectieve actie is sindsdien bindend voor diegenen die tot de door de rechter ‘nauw omschreven groep personen’ behoren wier belangen door de exclusieve belangenbehartiger worden vertegenwoordigd en niet (tijdig) gebruik hebben gemaakt van hun opt-outmogelijkheid.¹⁶¹ Bij schadevergoedingsvorderingen is die afbakening – in het licht van het bereiken van een finale afwikkeling van de geleden schade voor een zo groot mogelijke groep gedupeerden – goed te verdedigen,¹⁶² maar bij ideële vorderingen is dat niet het geval.¹⁶³

NIET GOED TOEPASBAAR OP IDEËLE ACTIES

De wetgever heeft deze keuze en haar consequenties niet goed doordacht. Met name in algemeen belangacties kan niet altijd worden vastgesteld voor welke ‘nauw omschreven groep personen’ de belangenbehartiger opkomt, omdat de vordering niet individualiseerbaar is.¹⁶⁴ Deze afbakening is echter cruciaal om te kunnen bepalen welke derden (behoudens diegenen die ‘opt-ouren’) formeel aan de rechterlijke uitspraak gebonden zijn.¹⁶⁵ Bij groepsacties is afbakening van de achterban soms eenvoudiger, hoewel het onderscheid tussen een groepsactie en een algemeen belangactie niet altijd scherp te maken is.¹⁶⁶ Bovendien is de toegevoegde waarde van de uitbreiding van het gezag van gewijsde ook in groepsacties niet duidelijk.

¹⁵⁶. Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 26-27 en Kamerstukken II 1992/93, 22 486, nr. 5, p. 12-14.

¹⁵⁷. Kamerstukken II 1992/93, 22 486, nr. 5, p. 13.

¹⁵⁸. Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 26 en Kamerstukken II 1992/93, 22 486, nr. 5, p. 13.

¹⁵⁹. Kamerstukken II 1992/93, 22 486, nr. 5, p. 14.

¹⁶⁰. Zie Oving 2020, p. 13 en 16; Conclusie van A-G de Bock bij HR 3 april 2020, ECLI:NL:HR:2020:587 (*Trafigura*), onder 4.15-4.16.

¹⁶¹. Zie artikel 1018k lid 1 Rv in samenhang met artikel 1018i lid 1 sub a en b Rv en artikel 1018f Rv. In 1018e lid 2 Rv wordt bepaald dat de rechter de Nauw Omschreven Groep van belanghebbenden vaststelt.

¹⁶². Het bereiken van finaliteit wordt ook in de wetsgeschiedenis als belangrijkste reden genoemd voor het invoeren van nieuwe procedurevoorschriften in Titel 14A Rv, zoals het aanwijzen van een exclusieve belangenbehartiger, het afbakenen van een nauw omschreven groep personen voor wie de exclusieve belangenbehartiger optreedt, het uitbreiden van het gezag van gewijsde tot die nauw omschreven groep personen en het bieden van een opt-outmogelijkheid voor personen die niet gebonden willen zijn. Zie onder andere Kamerstukken II 2017/18, 34 606, nr. 6, p. 2.

¹⁶³. Peters & Van Wees 2022, par. 5.5.

¹⁶⁴. Peters & Van Wees 2022, par. 5.5; Korsten & Gras 2017, par. 4.6; Stolk 2024, p. 121; Van Gestel 2024, p. 20. Ook is in veel verbod- en gebodsacties die ten behoeve van personen worden gevoerd, niet op voorhand duidelijk wie in de toekomst schade zou kunnen ondervinden van een eventuele onrechtmatige gedraging en wie dus tot de nauw afgebakende achterban behoort. Bij een collectieve massaschadevergoedingsactie is dat anders: daar is steeds sprake van een gebeurtenis die bij een bepaalde groep al schade heeft veroorzaakt.

¹⁶⁵. Van Boom 2019, p. 160.

¹⁶⁶. Zie ook de conclusie van A-G Drijver van 28 juni 2024, ECLI:NL:PHR2024:715, par. 4.10.

Ideële acties zijn vaak gericht op het verkrijgen van een bevel of een verbod en dus op feitelijk handelen, of op het aanpassen van beleid of wet- en regelgeving. Aan uitspraken waarin een dergelijke eis door de rechter wordt toegewezen, is onttrekking door één individu feitelijk niet mogelijk.¹⁶⁷ Het bieden van een opt-out is in die gevallen niet zinvol, terwijl de kennisgevingsprocedure (waarin de rechtszaak aan derde bekend wordt gemaakt en een opt-out wordt geboden) voor veel vertraging, kosten en administratie zorgt.¹⁶⁸

Bij de parlementaire behandeling van de WAMCA, die vooral zag op collectieve schadevergoedingsacties, heeft de wetgever bovendien geen enkele aandacht besteed aan de bezwaren tegen uitbreiding van het gezag van gewijsde die de wetgever in de jaren 90 juist nog stevig op de voorgrond plaatste.¹⁶⁹ Die bezwaren zijn echter niet verdwenen.¹⁷⁰ Door uitbreiding van het gezag van gewijsde wordt voor individuen in de achterban de toegang tot de rechter in een volgende procedure beperkt.¹⁷¹ De rechtszaak van NJCM en Defence for Children tegen de Staat en twee drinkwaterbedrijven werd uiteindelijk in hoger beroep gewonnen, maar bij een afwijzende uitspraak zou het niet te rechtvaardigen zijn dat alle minderjarige kinderen in Nederland aan een afwijzend vonnis werden gebonden en niet langer met inachtneming van hun persoonlijke omstandigheden een waterafsluiting thuis in rechte zouden kunnen bestrijden.¹⁷² Die collectieve binding is in ideële acties ook niet noodzakelijk voor finaliteit en bescherming van de aangesproken partij: een overvloed aan collectieve acties is, gelet op de hoge kosten en lange duur van de WAMCA-procedure voor ideële belangenbehartigers, niet erg waarschijnlijk, en ook in het verleden is niet gebleken van enig misbruik.¹⁷³ Mocht er toch sprake zijn van misbruik, kan een herhaalde vordering stranden op strijd met de goede procesorde, misbruik van (proces)recht of een gebrek aan voldoende (proces)belang.¹⁷⁴

In recentere rechtspraak merkt de rechter regelmatig op dat het aanwijzen van een exclusieve belangenbehartiger, het nauwgezet afbakenen van de achterban en het bieden van een opt-outmogelijkheid in ideële acties niet goed mogelijk en ook niet zinvol is. Steeds vaker slaan rechters deze stappen, gelet op de aard en strekking van de vorderingen, in ideële acties in het geheel over.¹⁷⁵ De uitgebreide procedurevoorschriften uit Titel 14A, waaronder inschrijving van de collectieve actie in het openbare register,¹⁷⁶ de verplichte wachttermijn van drie maanden om te bezien of een andere belangenorganisatie dezelfde vordering instelt,¹⁷⁷ het aanwijzen van een exclusieve belangenbehartiger,¹⁷⁸ de uitbreiding van het gezag van gewijsde, het afbakenen van de nauw omschreven groep personen waarvoor de exclusieve belangenbehartiger opkomt, het bieden van een opt-out en het stellen van een termijn voor het beproeven van een schikking,¹⁷⁹ zijn ieder ingevoerd met het oog op finaliteit en collectieve binding van de achterban aan het vonnis. Deze procedurele voorschriften dienen in ideële acties geen redelijk doel, omdat concurrentie tussen verschillende ideële belangenbehartigers vrijwel nooit

¹⁶⁷. Stolk 2024, p. 121. Zie ook *Kamerstukken II 2023/24*, 36169, nr. 40, p. 6 (Verslag van een schriftelijk overleg). Overigens zijn er ook feitelijke gevolgen waaraan een belanghebbende zich wel kan onttrekken, zoals de ontbinding of vernietiging van een overeenkomst. Het oude artikel 3:305a lid 5 BW (het zogenaamde 'bemoeizuchtbezwaar') bood voor die individuen een voldoende mogelijkheid om zich aan dergelijke gevolgen van een uitspraak te onttrekken.

¹⁶⁸. Denk bijvoorbeeld aan de inherente vertraging omdat aan derden de mogelijkheid moet worden gegeven om te 'opt-outen', de kostbare publicatie in nieuwsbladen en kranten, het bijhouden van een website en de administratie van opt-outbrieven bij de rechtbank.

¹⁶⁹. Korsten & Gras 2017, par. 4.6.

¹⁷⁰. Zie bijvoorbeeld Van Boom 2019, p. 160.

¹⁷¹. Kritisch hierover zijn Korsten & Gras 2017.

¹⁷². Om die reden werden derden in de kennisgevingsprocedure juist gewezen op de opt-outmogelijkheid om de (wettelijk vertegenwoordigers van) minderjarige kinderen te beschermen tegen de mogelijkheid dat zij zich bij een afwijzend vonnis niet nog eens tot de rechter kunnen wenden. In de kennisgeving werd de volgende tekst opgenomen: 'Er is ook een risico. Als de rechter ons geen gelijk geeft, dan geldt dat ook voor uw kind(eren). Dit zou kunnen betekenen dat uw kinderen in de toekomst niet altijd meer zelf in een procedure op grond van kinder- en mensenrechten aansluiting van water kunnen vragen aan de rechter.'

¹⁷³. Peters & Van Wees 2022, par. 5.5.

¹⁷⁴. Peters & Van Wees 2022, par. 5.5; Schutgens & Sillen 2021, p. 188-189.

¹⁷⁵. Rb. Den Haag 2 juni 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:16864 (*tussenvonnissen Gratis Anticonceptie*); Rb. Den Haag 8 maart 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:2657, *JBPr* 2023/49 m.nt. T.D.A. Kluwen (*Vereniging Republiek en Stichting De Republikein/Staat*), r.o. 2.27-2.29; Rb. Amsterdam 7 juni 2023, ECLI:NL:RBAMS:2023:3499 (*Stichting Fossielvrij/KLM*), r.o. 4.29-34; Rb. Den Haag 6 september 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:14320 (*Stichting Sint, Roma en Reizigers/Gemeente Den Haag*), r.o. 4.37-38; Rb. Den Haag 15 november 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:17145, r.o. 5.26 (*RBV/Staat*); Rb. Oost-Brabant 3 januari 2024, ECLI:NL:RBOBR:2024:5 (*FNW/Mebin*), r.o. 6.60; Rb. Den Haag 17 januari 2024, ECLI:NL:RBDHA:2024:355 (*Stichting Privacy First/Staat*), r.o. 5.21; Rb. Amsterdam 17 juli 2024, ECLI:NL:RBAMS:2024:4255 (*Stichting Farma ter Verantwoording/AbbVie*), r.o. 8.1-8.4; Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*), r.o. 4.47-4.50. Zie ook *Kamerstukken II 2023/24*, 36169, nr. 40, p. 9 (Verslag van een schriftelijk overleg): 'In de systematiek van de WAMCA is wel de mogelijkheid opgenomen om je via een opt out te onttrekken aan de procedure (artikel 10:18f Rv). Er is daarbij geen rekening gehouden met de situatie dat een opt out niet zinvol is als de aard van de vordering meebrengt dat ook de toe- of afwijzende uitspraak naar haar aard tegenover iedereen geldt. In de praktijk komt het daarom voor dat de rechter in zo'n geval de opt out termijn niet toepast.'

¹⁷⁶. Artikel 10:18c lid 2 Rv.

¹⁷⁷. Artikel 10:18c lid 3 Rv.

¹⁷⁸. Artikel 10:18e lid 1 Rv.

¹⁷⁹. Artikel 10:18g Rv.

aan de orde is¹⁸⁰ en ideële acties niet gericht zijn op finale, geldelijke compensatie voor onrecht in het verleden. In ideële acties kan en moet daarom van deze procedurevoorschriften worden afgeweken.¹⁸¹

CONCLUSIE

Het afbakenen van de ‘nauw omschreven groep personen’, het bieden van een opt-out en uitbreiding van de bindende kracht van de uitspraak tot de achterban is in ideële acties ondoenlijk, onnodig en onwenselijk. De uitbreiding van het gezag van gewijsde werpt bovendien een obstakel op voor individuen die bij een afwijzend vonnis nog eens toegang tot de rechter willen om in het licht van hun individuele omstandigheden of nieuw bewijsmateriaal een andere uitkomst te bepleiten.

6 – ONTVANKELIJKHEID VAN INDIVIDUELE EISERS EN DOORPROCEDEREN BIJ MENSENRECHTENHOVEN

De collectieve actie gaat in beginsel uit van een procedure waarin één belangenbehartigende organisatie als eisende partij optreedt.¹⁸² Naast de behartiging van belangen door een stichting of vereniging is in een collectieve actie enkel ruimte voor vorderingen van individuele eisers als deze individuen zelf een voldoende concreet eigen belang hebben.¹⁸³ Individuele mede-eisers worden in collectieve acties regelmatig niet-ontvankelijk verklaard, omdat het belang van hun vorderingen overeen zou komen met het belang waar de belangenorganisatie voor opkomt.¹⁸⁴

NIET-ONTVANKELIJKHEID KAN LATER PROBLEMEN OPLEVEREN

Het regelmatig niet-ontvankelijk verklaren van mede-eisers in collectieve acties kan op de lange termijn problemen veroorzaken wanneer zij als individu toegang willen krijgen tot mensenrechtenhoven, zoals het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Dit komt doordat de meeste mensenrechtenhoven en -instanties vereisen dat partijen die een klacht willen indienen over mensenrechtenschendingen eerst de nationale rechtsmiddelen, zoals procedures bij de rechtbank, gerechtshoven en Hoge Raad, hebben uitgeput.¹⁸⁵ Tegelijkertijd is het bij veel mensenrechtenhoven niet mogelijk om als stichting of vereniging voor de belangen van anderen of een algemeen belang op te komen. Het EHRM accepteert bijvoorbeeld geen zogenaamde *actio popularis* (algemeen belangactie). Uit artikel 34 EVRM volgt dat de klager zelf het directe slachtoffer moet zijn van een schending van het EVRM om ontvankelijk te kunnen zijn bij het EHRM. De nationale en internationale procesregels zorgen ervoor dat individuen en organisaties elkaar in de weg kunnen staan bij het verkrijgen van toegang tot mensenrechtenhoven. De wisselende behandeling van dit onderwerp in de rechtspraak illustreert bovendien de bestaande onduidelijkheid op dit gebied. Recent lijkt er met het arrest *Verein*

¹⁸⁰. Vaak bundelen ideële belangenorganisaties juist hun krachten en kennis voor het voeren van juridische procedures. De collectieve actie over de levering van F-35 onderdelen aan Israël (Rb. Den Haag 15 december 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:19744) werd gevoerd door Stichting Oxfam Novib, Stichting Vredesbeweging PAX Nederland en Stichting The Rights Forum tezamen. Zie ook Peters & Van Wees 2022, par. 5.4.

¹⁸¹. Een rechter heeft in een concreet geval ook de ruimte om van de procedurevoorschriften af te wijken. Dit blijkt uit de memorie van toelichting bij de WAMCA, waarin is beschreven dat '[d]e ontvankelijkheidseisen van artikel 3:305a BW en de bijzondere procedurevoorschriften van Titel 14A [...] volgens de Juristengroep in beginsel [moeten] gelden voor elke collectieve actie, ongeacht of daarin schadevergoeding wordt gevorderd of niet' (*Kamerstukken II 2016/17, 34 608, nr. 3, p. 29*). De wetgever voegt daaraan toe dat de achtergrond van deze overweging is dat 'veel collectieve acties waarin uitsluitend een verklaring voor recht wordt gevraagd een opmaat (kunnen) zijn voor een (collectieve) schadevergoedingsactie'. De procedurevoorschriften zijn dus gericht op schadevergoedingsacties en collectieve acties die daartoe een opmaat vormen. De woorden 'in beginsel' brengen mee dat de rechter de ruimte krijgt om een uitzondering te maken. In ideële acties is het afwijken van de procedurevoorschriften daarom gerechtvaardigd en mogelijk.

¹⁸². *Kamerstukken II 2016/17, 34 608, nr. 3 (MvT WAMCA)*, p. 9.

¹⁸³. Zie artikel 3:303 BW. In de memorie van toelichting bij het oorspronkelijke artikel 3:305a BW merkte de wetgever op dat in algemeen belangacties aan burgers individueel, wegens een gebrek aan belang, veelal geen vordering toekomt. Zie *Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, p. 21*. Zie voor een voorbeeld Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*), r.o. 4.44.

¹⁸⁴. Rb. Den Haag 26 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:5337 (*Milieudefensie/Shell*), r.o. 4.2.7, waarin de ruim 17.000 mede-eisers niet-ontvankelijk werden verklaard; Rb. Den Haag 14 december 2022, ECLI:NL:RBDHA:2022:13394 (*Coöperatieve Vereniging Laatste Wil/Staat*), r.o. 5.5; Rb. Den Haag 2 juni 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:16864 (*tussenvonnissen Gratis Anticonceptie*), r.o. 4.13-4.14; Rechtbank Den Haag 8 maart 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:2657 (*Vereniging Republiek en Stichting De Republiek/Staat*), r.o. 2.7. In Rb. Den Haag 28 april 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:6047 (*Stichting Donorkind en moeder/gedaagde*), r.o. 5.14, werd een individuele mede-eiser wel in haar vorderingen ontvangen. Ook in de recente uitspraak Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*) werden de individuele mede-eisers ontvankelijk verklaard; zie r.o. 4.39-4.44 voor de uitgebreide motivering van de rechtbank.

¹⁸⁵. Zie bijvoorbeeld artikel 35 lid 1 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM) en artikel 4 lid 1 van het Facultatief Protocol bij het VN-Vrouwenverdrag.

KlimaSeniorinnen Schweiz e.a./Zwitserland overigens wel een ontwikkeling in gang te zijn gezet ten aanzien van het uitgangspunt dat bij het EHRM geen collectieve actie kan worden gevoerd: in die rechtszaak werd een vereniging bij het EHRM ontvankelijk verklaard.¹⁸⁶

EEN EIGEN PROCESBELANG

In een collectieve actie tegen de Staat over etnisch profileren bij de grens door de Koninklijke Marechaussee kwam deze problematiek expliciet aan de orde. Naast een aantal belangenorganisaties wilden twee personen als mede-eisers in de procedure worden ontvangen. Zij betoogden dat hun individuele (proces) belang om in de procedure te worden toegelaten bestond in het behouden van de mogelijkheid om tot aan het EHRM door te procederen. De rechtbank en later het hof gingen daarin mee en verklaarden de twee individuele eisers ontvankelijk.¹⁸⁷

Om een zo groot mogelijke rechtsbescherming voor individuen te waarborgen en te voorkomen dat de rechtsmiddelen voor individuen die hun grond- en mensenrechten op supranationaal niveau willen laten toetsen, worden afgekap, is het essentieel dat er ook in andere rechtszaken oog is voor de ontvankelijkheid van deze individuen naast belangenorganisaties. De wetsgeschiedenis laat voor de ontvankelijkheid van individuen naast procederende belangenbehartigers ook ruimte.¹⁸⁸

CONCLUSIE

In veel gevallen worden individuele mede-eisers in collectieve acties op grond van het ontbreken van een eigen belang niet-ontvankelijk verklaard. Dit kan vanuit proceseconomisch oogpunt begrepen worden: een rechtszaak met veel mede-eisers brengt extra administratie met zich mee.¹⁸⁹ Niettemin zorgt dit voor het risico dat individuele eisers later niet in staat zijn om bij (internationale) mensenrechteninstanties verdere juridische stappen te ondernemen.

¹⁸⁶. Zie EHRM 9 april 2024, ECLI:CE:ECHR:2024:0409JUD005360020 (*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz e.a./Zwitserland*) en de blog van L. Besselink, 'De Actio popularis in "Verein KlimaSeniorinnen Schweiz" – Klimaatjurisprudentie tussen Straatsburg en Den Haag', 22 april 2024, www.nederlandrechtsstaat.nl. Uit deze uitspraak lijkt te volgen dat lidstaten in hun nationale recht algemeen belangacties met betrekking tot klimaatverandering moeten toestaan. Zie ook Franken 2024, p. 66.

¹⁸⁷. Rb. Den Haag 19 mei 2021, ECLI:NL:RBDHA:2021:10080 (*tussenvonnissen etnisch profileren door de Kmar*), r.o. 4.16-4.18 en Hof Den Haag 5 april 2022, ECLI:NL:GHDHA:2022:1316 (*tussenarrest etnisch profileren door de Kmar*), r.o. 3.4.1-3.4.3.

¹⁸⁸. Bij invoering van het oorspronkelijke artikel 3:305a BW werd duidelijk de mogelijkheid opengelaten dat een belangenorganisatie naast een natuurlijke persoon als eisende partij zou optreden. Zie *Kamerstukken I* 1993/94, 22486, nr. 103b, p. 1-2 (MvA I). Zie ook *Handelingen I* 1993/94, p. 1388. In de recente uitspraak Rb. Midden-Nederland 17 juli 2024, ECLI:NL:RBMNE:2024:4106 (*eisers/NZa*) overwoog de rechtbank dat ook uit de memorie van toelichting bij de WAMCA blijkt dat de wetgever subjectieve cumulatie van vorderingen (het combineren van individuele vorderingen van verschillende partijen in één dagvaarding en procedure) niet heeft willen uitsluiten. Dat geldt ook wanneer die vorderingen gelijkluidend zijn en overlappen (r.o. 4.42).

¹⁸⁹. In de uitspraak van de rechtbank in de rechtszaak van Urgenda tegen de Staat verwees de rechtbank bijvoorbeeld naar de 'praktische gronden', zie Rb. Den Haag 24 juni 2015, ECLI:NL:RBDHA:2015:7145, r.o. 4.109.

CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Dit rapport laat zien dat de WAMCA obstakels oplevert voor het voeren van ideële acties, terwijl dat niet de bedoeling was van de wetgever. De introductie van nieuwe ontvankelijkheidseisen en procedurele stappen voor ideële acties, zoals de invoering van het representativiteitsvereiste, een zwaar ontvankelijkheidsregime voor een verklaring voor recht en een opt-outfase, heeft geleid tot een strengere en complexere ontvankelijkheidstoets. Deze eisen zijn niet goed toegesneden op ideële acties en kunnen daardoor een belemmering vormen voor het voeren van procedures met een ideëel doel. Bovendien zorgt de WAMCA, met haar ingewikkeldheden, onduidelijkheden (zoals het al dan niet toepassen van de ontvankelijkheidsvereisten van art. 3:305a BW in kort geding) en verschillende procedurele stappen (zoals de opt-out mogelijkheid) en fasen (zoals de ontvankelijkheidsfase en inhoudelijke fase), in de praktijk voor meer kostbare proceshandelingen zoals het indienen van stukken voor tussenvonnissen over de ontvankelijkheid en de opt-outkennisgeving, vertraging, extra advocaatkosten en investeringen.

Het maken van een onderscheid tussen ideële acties en schadevergoedingsacties in het collectieve actierecht is gerechtvaardigd en nodig, omdat in deze procedures hele andere belangen worden behartigd en andere waarborgen nodig zijn. De volgende aanbevelingen zijn noodzakelijk om ideële belangenbehartigers effectief gebruik te laten maken van hun toegang tot het recht om zo de rechtsstaat te verstevigen en voor belangen van minderheden op te komen.

- I Duidelijke richtlijnen over wanneer het lichte ontvankelijkheidsregime ex artikel 3:305a lid 6 BW van toepassing *moet* zijn, namelijk op ideële vorderingen waarbij geen schadevergoeding wordt geëist.
- II Het representativiteitsvereiste moet niet gelden voor vorderingen die algemene belangen behartigen. Net als vóór de WAMCA kan een kwalitatieve benadering van het waarborgvereiste worden gehanteerd, waarbij rekening wordt gehouden met feitelijke belangenbehartiging, expertise en ervaring van de betreffende organisatie.
- III Bij ideële vorderingen in groepsacties, kan de representativiteit van de belangenbehartiger één van de factoren vormen die in de waarborgtoets wordt betrokken mits terughoudend wordt getoetst. Hierbij wordt rekening gehouden met de (on)mogelijkheid van de groep om zich te mobiliseren vanuit veiligheidsoverwegingen of andere barrières.
- IV Een strikte scheiding dient te bestaan tussen het gelijksoortigheidsvereiste en het representativiteitsvereiste. Een gebrek aan helderheid kan leiden tot inconsistenties in de rechterlijke toetsing en een onredelijk zware ontvankelijkheidstoets.

- V Duidelijke richtlijnen met betrekking tot de procedure en vereisten in hoger beroep, inclusief de toepassing van ontvankelijkheidsvereisten.
- VI Het schrappen van de uitbreiding van het gezag van gewijsde (en daarmee ook het afbakenen van de 'nauw omschreven groep personen' en de opt-outmogelijkheid) voor algemeen belangacties.
- VII Het schrappen, voor ideële acties, van procedurevoorschriften met betrekking tot de inschrijving van de collectieve actie in het openbare register, de verplichte wachttermijn van drie maanden om te bezien of een andere belangenorganisatie dezelfde vordering instelt, het aanwijzen van een exclusieve belangenbehartiger en het stellen van een termijn voor het beproeven van een schikking.
- VIII Het is wenselijk als – naast een belangenbehartiger – in ieder geval een aantal individuele mede-eisers ontvankelijk kunnen zijn in collectieve acties. Dit stelt individuen in staat om indien nodig later verdere juridische stappen te ondernemen bij internationale instanties.

LITERATUURLIJST

- Barbiers & Klaassen 2023** D. Barbiers & C.J.M. Klaassen, 'Ontvankelijkheidseisen voor ideële collectieve acties in het Koninkrijk der Nederlanden', in *Vooruitgedenkbboek Burgerlijk Wetboek 1922-2022*, Den Haag: Boom Juridisch 2023, p. 281-282.
- Bauw 2017** E. Bauw, *Politieke processen. Over de rol van de civiele rechter in de democratische rechtsstaat*, Den Haag: Boom Juridisch 2017.
- Bauw 2023** E. Bauw, 'Vechten tegen windmolens. Het representativiteitsvereiste bij ideële vorderingen als idee-fixe', *Ars Aequi* 2023/6, p. 434-440.
- Van Boom 2019** W.H. van Boom, 'WCA → WCAM → WAMCA', *TvC* 2019/4, p. 154-160.
- Franken 2024** A.Ch.H. Franken, 'Effectief klimaatbeleid voor 2030 is een grondrecht', *AV&S* 2024/12, p. 65-68.
- Van Gestel 2024** R.A.J. van Gestel, 'De representativiteitseis bij algemeenbelang-acties: geen kwestie van democratische legitimatie van eisende belangenorganisaties, maar van adequate bundeling van belangen ten behoeve van efficiënte en effectieve rechtsbescherming', annotatie bij Rb. Den Haag 15 november 2023, ECLI:NL:RBDHA:2023:17145, *NTBR* 2024/3, afl. 1, p. 16-21.
- Van Gestel & De Jong 2024** R.A.J. van Gestel & E.R. de Jong, 'Willen jullie meer of minder rechtsbescherming...?' 26 februari 2024, online, <<https://www.riskcompliance.nl/news/willen-jullie-meer-of-minder-rechtsbescherming/>>.
- Gillaerts & Keirse 2020** P. Gillaerts & A.L.M. Keirse, 'De verklaring voor recht, voldoende belang(rijk)?', *MvV* 2020, afl. 12, p. 409-419.
- Hautvast 2022** T.S.F. Hautvast, 'Representativiteit onder de WAMCA', *MvO* 2022, afl. 3-4, p. 80-87.
- Van der Helm 2024** J.J. van der Helm, 'De representativiteitseis bij ideële acties', *O&A* 2024/2, p. 3-10.
- Hoogervorst e.a. 2021** E.M. Hoogervorst, C.J.M. Klaassen & A. Knigge, 'Hoger beroep en cassatie in een collectieve actie op grond van de WAMCA: een blik vooruit', *TCR* 2021/4, p. 111-122.
- Korsten & Gras 2017** L. Korsten & E. Gras, 'Wetsvoorstel collectieve schadevergoeding: opt out en knock out – procesuele positie van partijen en individueel gelaedeerden; uitbreiding gezag van gewijsde', in: W.J.L. de Clerck & E. Gras (red.), *Groots perspectief*, 2017, p. 75-76.
- De Monchy & Kluwen 2022** M.V.E.E. de Monchy & T.D.A. Kluwen, 'De WAMCA leeft! In vogelvlucht door twee jaar rechtspraak', *MvV* 2022, afl. 3, p. 83-93.
- Oving 2020** A.A.L. Oving, 'De WAMCA onder de loep genomen', *TVP* 2020/1, p. 11-19.
- Pavillon 2019** C.M.D.S. Pavillon, 'Leent het materiële privaatrecht zich voor de afwikkeling van massaschade? Een onderzoek naar de veralgemeniseerde toepassing van het aansprakelijkheids- en schadevergoedingsrecht in het pre-WAMCA tijdperk', *RMThemis* 2019, afl. 4, p. 163-176.
- Peters e.a. 2023** F.M. Peters, D.R. Brouwer & N.C. Nilwik, 'De invloed van het Aarhus Verdrag op de WAMCA', *Onderneming en Financiering* 2023/31, afl. 3, p. 33-47.
- Peters & Van Wees 2022** F. Peters & A. van Wees, 'Wachten op Godot – de problematische toepasbaarheid van WAMCA op ideële zaken', 9 augustus 2022, <https://bureaubrandeis.com/wachten-op-godot-de-problematische-toepasbaarheid-van-wamca-op-ideele-zaken/>.
- Schutgens & Sillen 2021** R.J.B. Schutgens & J.J.J. Sillen, 'Algemeenbelangacties bij de burgerlijke rechter', in: A. Wirtgen (red.), *Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland. Preadviezen 2020-2021*, Den Haag: Boom juridisch 2021.
- Schutgens & Sillen 2023** R.J.B. Schutgens & J.J.J. Sillen, 'Samenloop van ideële en collectieve belangen-behartiging: de ontvankelijkheidsbeslissing in FNV & CNV/Temper', *NTBR* 2023/26, afl. 6, p. 256-262.
- Stolk 2023** R. Stolk, 'De algemeenbelangactie in strijd met het algemeen belang? Over de representativiteit van algemene belangenbehartigers', *NJB* 2023/970, afl. 14, p. 1064-1071.
- Stolk 2024** R. Stolk, *Procederende belangenorganisaties in de polder. Een interdisciplinair perspectief op de toegang tot de rechter (diss. Leiden)*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2024.
- Sweerts & Hackeng 2022** T.M. Sweerts & J.F. Hackeng, 'Eén voor allen en allen door één: over representativiteit in het collectieve actierecht', *NTBR* 2022/33, p. 284-294.
- Tillema 2016** I. Tillema, 'Commerciële motieven in privaat-rechtelijke collectieve acties: olie op het vuur van de claimcultuur?', *Ars Aequi* 2016, p. 337-346.
- Voermans 2023** W. Voermans, *Onze Constitutie. De geschreven en ongeschreven regels van het Nederlandse staatsbestel*, Amsterdam: Prometheus 2023.
- Wissink 2021** P. Wissink, 'De preliminaire ontvankelijkheidsbeslissing onder de WAMCA: hoe 'inhoudelijk' mag de voorfase zijn?', *TCR* 2021/1, p. 1-14.

